

Jurij Hadalin*

Spomini nekega pogajajača: delovanje Franceta Kutina v jugoslovansko-italijanskih razmejitvenih komisijah 1947–1980**

IZVLEČEK

Kompleksna ureditev dokončne razmejitve med Jugoslavijo in Italijo po drugi svetovni vojni je bila dolgotrajen proces, ki je potekal praktično ves čas obstoja druge jugoslovanske države. Vprašanje zunanjih meja zvezne države je bilo v domeni zveznih oblasti, predvsem ministrstev/sekretariatov za zunanje in notranje zadeve ter obrambo, a glede na to, da je bil celoten potek meje povezan s slovenskim teritorijem, je bila udeležba republiških političnih struktur pri razmejevanju vedno eden izmed pomembnih delov procesa. V tem kontekstu je pomembno vlogo v večini razmejitvenih komisij med letoma 1947 in 1980 imel predstavnik »republiških interesov«¹ France Kutin, njegovo dojetje celotnega procesa pa odstopa od idilične slike enotnosti jugoslovanskih političnih stališč in pogajalskih izhodišč, ki jo rišejo uradni komuniqueji.

Ključne besede: mejne komisije, Jugoslavija, Italija, razmejevanje, Osimski sporazumi

* Dr., znanstveni sodelavec, Inštitut za novejšo zgodovino, Privoz 11, SI-1000 Ljubljana, jurij.hadalin@inz.si; ORCID 0009-0006-1929-5111

** Članek je nastal v okviru raziskovalnega projekta J6-2574 *Ustvarjanje, vzdrževanje, ponovna uporaba: mejne komisije kot ključ za razumevanje sodobnih meja* in raziskovalnega programa P6-0281 *Politična zgodovina*, ki ju sofinancira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

1 Ivo Murko, *Meje in odnosi s sosedomi* (Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2004), 51.

ABSTRACT

MEMOIRS OF A NEGOTIATOR: FRANCE KUTIN'S WORK IN THE YUGOSLAV-ITALIAN DELIMITATION COMMISSIONS 1947–1980

The complex issue of determining the definitive delimitation between Yugoslavia and Italy after World War II was a lengthy process that took place practically throughout the entire existence of the second Yugoslav state. The federal state's external borders were the domain of the federal authorities, mainly the Ministries/Secretariats of Foreign Affairs, the Interior, and Defence. However, given that the entire border ran along the Slovenian territory, the participation of the Slovenian political structures in the delimitation process was always vital. In this context, France Kutin, a representative of the "republic's interests", played a crucial role in most delimitation commissions between 1947 and 1980. However, his perception of the entire process deviates from the idyllic image of the unity of Yugoslav political and negotiating positions painted by the official communiqués.

Keywords: border commissions, Yugoslavia, Italy, delimitation, the Treaty of Osimo

Ureditev dokončne razmejitve med Jugoslavijo in Italijo po drugi svetovni vojni je bila dolgotrajen proces, ki je sčasom vse bolj prehajal v domeno zveznih oblasti, kar se je kazalo predvsem s postopnim manjšanjem vloge predstavnikov iz Slovenije. V tem kontekstu je pomembno vlogo v večini razmejitvenih komisij med letoma 1947 in 1980 imel predstavnik »republiških interesov«² France Kutin, danes praktično politični anonimus, ki je striktno zagovarjal dokaj ostra pogajalska izhodišča, temu pa zvezni organi in niti republiško vodstvo niso vedno povsem sledili. Zato njegovo dojemanje celotnega procesa razmejevanja, ki ga je poleg ohranjene dokumentacije vestno zapisoval, odstopa od idilične slike enotnosti jugoslovanskih pogajalskih izhodišč. V kontekstu raziskovalnega projekta *CREMARE – Ustvarjanje, vzdrževanje, ponovna uporaba: mejne komisije kot ključ za razumevanje sodobnih meja* se je zelo hitro izpostavilo vprašanje, kdo so bili člani razmejitvenih komisij, kakšen je bil njihov profil in kakšen je bil njihov politični agens.² Iz tehnicističnih zapisnikov komisij tega ne bomo nikoli izvedeli, zato pa je France Kutin svoje frustracije, ki so bile vedno bolj povezane tudi s tem, da njegove vloge v procesih niso obravnavali s pozornostjo, ki jo je sam dajal problemu razmejitve, prelil v kopicico uradnih in »poluradnih«² dopisov ter v svoje zabeležke. Preden pa se lahko posvetimo vprašanju, kako je dojemal jugoslovansko pogajalsko logiko in kaj so po njegovem mnenju bile največje slabosti in napake v pogajanjih, je treba orisati, kako je skozi desetletja ta proces pravzaprav sploh potekal.

2 Glede na vlogo Franca Kutina je zato opisani proces omejen na neposredna jugoslovansko-italijanska razmejitvena prizadevanja, ki so imela na drugih točkah bilateralnih odnosov, predvsem pri vprašanih obmejnega tranzita in ekonomskih vprašanj, popolnoma drugačno dinamiko.

Historiat razmejevanja in obeleževanja jugoslovansko-italijanske meje (1947–1988)

Na podlagi Mirovne pogodbe z Italijo (MP), ki je bila podpisana 10. februarja 1947 v Parizu, je bila v drugi polovici leta 1947 ustanovljena prva mešana jugoslovansko-italijanska vojaška komisija za razmejitev med Jugoslavijo in Italijo. V svoji sestavi je imela dve delegaciji, jugoslovansko s sedežem v Ajdovščini in italijansko s sedežem v Vidmu.³ Jugoslovansko delegacijo je vodil polkovnik Alojz Vrhovec, v njej pa je sodeloval tudi France Kutin z Ministrstva za notranje zadeve Ljudske republike Slovenije. Komisija se je držala napotkov iz petega člena MP in njena naloga je bila, da na terenu odredi definitivno mejno linijo, kakor jo je zagotavljal tretji člen MP. Ta linija se je raztezala od tromeje med Jugoslavijo, Italijo in Svobodnim tržaškim ozemljem (STO) oziroma od Peči do Medje vasi. Čeprav je po določitvi MP imela komisija zastavljen končni rok in bi morala svoje delo opraviti v šestih mesecih, so po skoraj štirih letih njenega delovanja ostala nerešena številna vprašanja. Najobsežnejša so bila vprašanja razmejitve na Kolovratu in Sabotinu, kot tudi več manjših sektorjev (Robidišče, Brda, Gorica, Šempeter pri Gorici). Za vse druge dele mejne linije na takratni jugoslovansko-italijanski meji je komisija dosegla soglasje in sestavila odgovarjajoče zapisnike o postavitvi mejnih oznak.

Konec leta 1951 je bila s soglasnostjo obeh vlad ustanovljena mešana jugoslovansko-italijanska diplomatska komisija za razmejitev, ki je za svojo nalogo dobila dokončno rešitev preostalih spornih vprašanj, ki so izhajala iz MP. Sedež jugoslovanske delegacije je bil preseljen v Ljubljano, jugoslovansko delegacijo je vodil Rihard Knez, njen podpredsednik je bil France Kutin, v Ljubljani pa je bil stalni predstavnik italijanske delegacije.⁴ Tej mešani komisiji je v naslednjih letih uspelo približati večino stališč na spornih sektorjih, razen vprašanja Kolovrata in Sabotina, ki sta ostala na mrtvi točki in predstavljala poglavitno težavo za končno rešitev razmejitve.

Po podpisu memoranduma o soglasju (MOS)⁵ 5. oktobra 1954 se je med Jugoslavijo in Italijo postavilo tudi vprašanje razmejitve med območji, ki so na podlagi MOS prišla pod jugoslovansko oziroma italijansko civilno upravo (meja med nekdanjima conama A in B nekdanjega STO), kakor tudi med območji, ki so prišla pod italijansko civilno upravo (cona A nekdanjega STO) in Jugoslavijo. Tudi v tem primeru je bilo delo na terenu treba zaupati mešani komisiji. Jugoslovanska stran je zastopala stališče, da naj bi se celotna meja obravnavala kot enovita (ne glede na to, ali gre za razmejitev po MP ali MOS), zato je prvi jugoslovanski predlog italijanski strani bil, da naj to delo opravi že obstoječa mešana diplomatska komisija. V istem času je

3 SI PANG 1159, t. e. 7, Milivoj Stoisavljević, Osvrt na rad Mešovite jugoslovansko-italijanske komisije za razgraničenje od 1947. do 1951. godine. /po sećanju/, Beograd, februar 1986.

4 DAMSPRS, PA, Italija, 1958, f. 48, pov. br. 47485, Razgovor sa Borisom Krajgerom o problemima razgraničenja s Italijom – zajednički zaključci. Kabinet Koče Popovića, Beograd, 31. 3. 1958.

5 Memorandum o soglasju med vladami Italije, Združenega kraljestva, ZDA in Jugoslavije o STO z dne 5. 10. 1954, ki je stopil v veljavo 26. 10. 1954. – Leo Lavrenčič, »Demografska slika italijanske manjšine v Kopru po poteku roka za izselitev leta 1956«, *Acta Histriae* 20, št. 3 (2012): 506.

delegacija – oziroma njen predsednik Rihard Knez – dobila pooblastila za pogajanja »za razmejitev od Medje vasi do morja (tj. za del meje med Jugoslavijo in nekdanjim STO oziroma za sektor od Medje vasi do Goliča in za mejo med nekdanjima conama A in B STO oziroma sektor od Goliča do morja)«. ⁶ V nasprotju s tem je italijanska stran imenovala novo vojaško delegacijo, ki jo je najprej pooblastila zgolj za pogajanja na sektorju od morja do Ospa oziroma na delu nekdanje meje med conama A in B STO, kjer so bili potrebni določeni popravki, zatem je sektor delovanja razširila do Goliča in šele leta 1956, ko je bilo delo komisije od morja do Goliča praktično zaključeno, še za del od Goliča do Medje vasi. Kljub jugoslovanski želji, da bi se ista komisija ukvarjala s celotno mejno črto od morja do jugoslovansko-italijansko-avstrijske tromeje, sta zaradi sprememb jugoslovanske pogajalske taktike in doslednega italijanskega ločevanja med MP (kjer govorijo o mejni črti) in MOS (Italija MOS ni ratificirala, temveč zgolj parafirala, in je dosledno uporabljala izraz delineacija) ⁷ nastali dve mešani komisiji, ena za severni sektor od Peči do Medje vasi in druga za južni sektor od Medje vasi do morja. ⁸ Jugoslovanska delegacija je tako delovala v obeh komisijah.

Razmejitev po MOS med nekdanjima conama A in B oziroma na sektorju od Goliča do morja je bila dokončana 25. oktobra 1957, o čemer so bili podpisani tudi končni zapisniki, zaradi česar je mešana komisija razpravljala samo o nerešenih vprašanjih od Goliča do Medje vasi. Leta 1958 je bila izvedena reorganizacija do tedaj enotne jugoslovanske delegacije v mešani komisiji, ki se je razdelila na dve ločeni – diplomatsko za severni sektor in vojaško za južni sektor od Goliča do Medje vasi. ⁹ Diplomatska delegacija je svoj sedež preselila v Beograd, vodil jo je Miloš Morača iz sekretariata za zunanje zadeve, v njej pa je kot član bil tudi France Kutin, ¹⁰ medtem ko je vojaška delegacija svoj sedež imela v Sežani, France Kutin pa je postal njen predsednik. V tem času ni prihajalo do pozitivnih premikov pri reševanju spornih vprašanj oziroma so se stališča delegacij precej zaostri. Precej kasneje se je formirala še tretja mešana komisija za razmejitev na morju oziroma v Tržaškem zalivu, ki se je prvič sestala šele maja 1962. ¹¹ »Na tem, za sedaj edinem zasedanju te komisije so bila zgolj predstavljena stališča obeh strani, ki so se znatno razlikovala, in zato je ostal ta del meje v popolnosti nerazrešen.« ¹²

Po številnih poskusih približevanja stališč v drugi polovici petdesetih let sta se Jugoslavija in Italija konec leta 1963 odločili, da nalogo določitve državne meje zaupata

6 SI PANG 1159, t. e. 5, Razgraničenje s Italijom, DSIP, Služba za pravne poslove, str. pov. br. 91213/13, Beograd, 5. 8. 1963.

7 Murko, *Meje in odnosi s sosedami*, 47. Piero Purini, »Una conseguenza degli accordi di Osimo: la nascita della Lista per Trieste«, v: Jože Pirjevec et al. (ur.), *Osimska meja* (Koper: Založba Annales, 2006), 195.

8 DAMSPRS, PA, Italija, 1958, f. 48, pov. br. 969. Odločba državnega sekretarja za zunanje zadeve Koče Popoviča o reorganizaciji dela na razmejitvi na jugoslovansko-italijanski meji.

9 DAMSPRS, PA, Italija, 1958, f. 48, pov. br. 46444. Telegram DSIP – Rim, Dobrovoje Vidić, 14. 4. 1958.

10 DAMSPRS, PA, Italija, 1958, f. 48, pov. br. 419062. Sastav jugoslovenske delegacije u Jugosl. Ital. Diplomatskoj komisiji za razgraničenje, Beograd, 11. 8. 1958.

11 Ivo Murko sicer v svojem pregledu reševanja mejne problematike navaja, da je prišlo do nekaj sestankov v letu 1960, vodil naj bi jih Vuksan Popović, a so po nekaj srečanjih pogajanja zamrla. – Murko, *Meje in odnosi s sosedami*, 50.

12 SI PANG 1159, t. e. 5, Razgraničenje s Italijom, DSIP, Služba za pravne poslove, str. pov. br. 91213/13, Beograd, 5. 8. 1963.

dvema pooblaščenima veleposlanikoma.¹³ Pogajanja so se začela marca 1964 v Rimu,¹⁴ vodila pa sta jih veleposlanika Riccardo Giustiniani in Franc Kos.¹⁵ S tem se je zgodil prenos pogajanj na veleposlaniško raven in v okviru nerešenih vprašanj so v jugoslovanskem sekretariatu leta 1964 identificirali tri sektorje, ki so izstopali – Kolovrat, Sabotin in razmejitev na morju.¹⁶ Pogajanja niso prinesla bistvenega napredka. Italijanska stran je pripravila besedilo končnega sporazuma o meji iz leta 1965, vendar ni zajemal morske meje, zato ga jugoslovanska stran ni sprejela.¹⁷ Diplomatska pogajanja so zastala vse do leta 1968, do izboljšanja bilateralnih odnosov, ko je italijanski zunanji minister Giuseppe Medici predlagal pogajalski paket, sestavljen iz 18 točk. V letih 1968 do 1970 je razprava o mejnem vprašanju potekala v okviru tajnih diplomatskih pogajanj, kjer je bil glavni italijanski pogajalec Gian Luigi Milesi Ferretti, na jugoslovanski strani pa v zvezi s to temo izkušeni diplomat Zvonko Perišič.¹⁸ Proces doseganja dogovora je ostal neuresničen predvsem zaradi tega, ker pogajalca tokrat nista imela pooblastil za sprejem sporazuma, temveč sta imela zgolj nalogo poročati svojima vladama o možnostih rešitve vprašanja, in po dveh letih je bil proces prekinjen. V različnih oblikah se je sicer nadaljeval tudi med letoma 1971 in 1973,¹⁹ a se je izpostavila potreba po drugačnem pristopu k reševanju razmejitve. Novost, ki so jo prinesla zadnja pogajanja, ta so potekala na podlagi razširjenih točk, je bilo zavedanje, da je treba dokončno ureditev meje obravnavati v širšem kontekstu. Leta 1974 so se pričela nova pogajanja, ki so potekala mimo dotedanjih ustaljenih diplomatskih kanalov. Imenovana sta bila nova pogajalca,

»na italijanski strani je to bil Eugenio Carbone, generalni direktor v Ministrstvu za industrijo in trgovino[,] in na jugoslovanski strani Boris Šnuderl, podpredsednik Gospodarske zbornice Jugoslavije [...] [V]odji pogajalskih skupin nista bila iz diplomatskih krogov, temveč iz vrst predstavnikov gospodarstva. S tem sta hoteli državi vsaj na videz prenesti težišče pogajanj na gospodarsko sodelovanje, dati pogajanjem širši okvir sodelovanja med državama in tako 'zakriti' bistveno vprašanje – dogovor o poteku državne meje. Taki odločitvi je najbrž botrovala tudi ocena, da kljub prizadevanjem diplomati niso bili sposobni premakniti zadeve z mrtve točke, ker so se osredotočili le na mejna vprašanja.«²⁰

-
- 13 SI PANG 1159, t. e. 5. Dopis Vladimirja Kadunca (predsednik odbora za notranjo politiko IS SRS) Mihi Marinku (sekretar CK ZKS), strogo zaupno, Ljubljana, 9. 9. 1963.
 - 14 Saša Mišič, »La Jugoslavia e il Trattato di Osimo«, *Qualestoria* XLI, št. 2 (2013): 57.
 - 15 »Ob priliki zadnjega obiska v Beogradu mi je sporočil ambasador v DSIP-u tov. Dr. Franc Kos, da bo sedaj on predsednik jugoslovanske delegacije po vprašanih razmejitvi z Italijo in to na vseh treh sektorjih.« – SI PANG 1159, t. e. 5, Zabeležka o razmejitvi z Italijo – imenovanje novega predsednika naše delegacije, Ivo Murko. 28-pov. 60/62, 8. 11. 1963.
 - 16 SI PANG 1159, t. e. 5, Konferenca v Državnem sekretariatu za zunanje zadeve dne 9. 6. 1964 o spornih vprašanih jugoslovansko-italijanske meje, Zaznamek (France Kutin), Ljubljana, 12. 6. 1964.
 - 17 Viljenka Škorjanec, *Osimski pogajalski proces. Del 1, Uvodna sinteza pogajanj. Del 2, Diplomatska pogajanja 1973–1974* (Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2006), 69.
 - 18 France Kutin je to spremembo pogajalskih izhodišč označil kot »sistem 'kupčkanja'«. – SI PANG 1159, t. e. 8, Sestanek pri tov. V(idi) T.(omšič), 2/XII. 77 za Sabotin in Brda, ročna zabeležka, beležnica I, nepaginirano.
 - 19 Med drugim je bila 26. maja 1972 ustanovljena Mešana jugoslovansko-italijanska komisija za obnovo meje, ki naj bi skrbelo za obnovo oznak na nespornih delih meje, določene po MP. Ta komisija tudi v kasnejšem obdobju ni bila razpuščena in je predstavljala osnovo za vzpostavitev kasnejše komisije po Osimskih sporazumih. – SI PANG 1159, t. e. 5, Zapisnik sa prvog zasedanja Mešovite jugoslovansko-italijanske komisije za obnovo granice, 26. 5. 1972, Komunique in Pravilnik za delo Mešane jugoslovansko-italijanske komisije za označevanje in obnavljanje državne meje, 7. 6. 1977, komunique.
 - 20 Jože Sušmelj, »Osimski sporazumi na Goriškem«, v: Andrej Malnič et al. (ur.), *Osimo in Goriška: 35-letnica podpisa Osimskih sporazumov in 25-letnica izgradnje briške ceste* (Nova Gorica: Goriški muzej, 2010), 39.

Pogajanja so s presledki potekala v strogi tajnosti na gradu Strmol med junijem 1974 in julijem 1975 in privedla do sprejetja (1975) in obojestranske ratifikacije (1977) širšega sporazuma, ki je po kraju podpisa dobil ime Osimski sporazumi. V njem so bila vsa velika mejna vprašanja v načelu rešena, vključno z mejo na morju, ostala je zgolj potreba po implementaciji meje na terenu, kjer so bili dovoljeni zgolj minimalni popravki na terenu oziroma je preostanek naloge bil »odpraviti razlike v tolmačenju določil o meji, ki jih vsebuje Osimski sporazum«. ²¹ V ta namen sta bili ustanovljeni dve razmejitveni mešani komisiji, prva, t. i. diplomatska (Diplomska mešana komisija za obeleževanje jugoslovansko-italijanske državne meje), je bila zadolžena za načelna vprašanja, ²² druga, t. i. tehnična (Mešana jugoslovansko-italijanska komisija za označevanje in obnavljanje državne meje), pa je bila zadolžena za uradno končno zaznamovanje mejne črte. ²³ Sedež jugoslovanskih delegacij je bil v Novi Gorici, italijanske pa v Vidmu. Jugoslovansko diplomatsko delegacijo je vodil ambasador Ante Drndić, kot predstavnik Izvršnega sveta SRS pa je v njej sodeloval France Kutin, medtem ko je delegacijo v tehnični komisiji vodil polkovnik Bogoljub Marjanac, v njej pa je sodeloval tudi predstavnik lokalne skupnosti. ²⁴ Diplomatska komisija je svoje delo zaključila leta 1979; končni rezultat je bila v Novi Gorici 29. oktobra 1980 podpisana Konvencija med Zveznim izvršnim svetom skupščine SFRJ in Vlado Republike Italije o vzdrževanju državne meje in s tem je bilo dokončno rešeno vprašanje razmejitve med državama. Že na svojem zadnjem sestanku v Gradežu leta 1979 je diplomatska komisija ob zaključku operativnega dela predlagala svojo ukinitve. ²⁵ Določitev meje na terenu in načrt konvencije o vzdrževanju meje je sestavila tehnična komisija, ²⁶ ki je bila s tem aktom tudi ukinjena, zato je konvencija predvidela vzpostavitev Mešane jugoslovansko-italijanske komisije za vzdrževanje meje. Ta je dokončno razmejitev s pomočjo svojih strokovno-tehničnih enot, sestavljenih primarno iz vojaških geodetov, na terenu nadaljevala vse do leta 1988, ko je bilo zaključeno obeleževanje mejne črte na terenu na vsej jugoslovansko-italijanski meji. V sodobnosti po notifikaciji nasledstva sporazumov nekdanje Jugoslavije z Republiko Italijo to delo nadaljuje Mešana slovensko-italijanska komisija za vzdrževanje državne meje, ki je bila ustanovljena na podlagi 1. odstavka 10. člena Konvencije med Vlado Republike Slovenije in Vlado italijanske republike o vzdrževanju državne meje, podpisane 7. marca 2007 v Rimu. ²⁷

21 SI PANG 1159, t. e. 5, Pravilnik za delo Mešane jugoslovansko-italijanske komisije za označevanje in obnavljanje državne meje, 7. 6. 1977, komunikne.

22 SI PANG 1159, t. e. 7, Zapisnik četrtega zasedanja Diplomatske mešane komisije za obeleževanje jugoslovansko-italijanske državne meje, ki je bilo v Gorici od 4. do 7. decembra 1978.

23 Viljenka Škorjanec, *Osimska pogajanja* (Koper: Založba Annales, 2007), 261.

24 Zapisnik šestega zasedanja Mešane jugoslovansko-italijanske komisije za označevanje in obnavljanje državne meje, Gorica, 17. 3. 1978. – PANG Kutin France (PANG 1159), t. e. 7.

25 SI PANG 1159, t. e. 7, Zapisnik petega zasedanja Diplomatske mešane komisije za obeleževanje jugoslovansko-italijanske meje, ki je bilo v Gradežu od 25. do 27. septembra 1979. Gorica, 17. 3. 1978.

26 Tehnična komisija je bila sicer podrejena diplomatski.

27 »Mešana slovensko-italijanska komisija za vzdrževanje državne meje,« *portal gov.si*, <https://www.gov.si/zbirke/delovna-telesa/mesana-slovensko-italijanska-komisija-za-vzdrzevanje-drzavne-meje/>, pridobljeno 1. 7. 2024.

France Kutin kot akter

Ime Franceta Kutina je tudi največjim poznavalcem slovenske politike iz časa socializma skorajda nepoznano, čeprav je svojo skoraj celotno kariero preživel kot visok funkcionar tedanjega družbenopolitičnega sistema, a ne na izpostavljenih vodilnih položajih, temveč kot pripadnik drugega ešalona republiških funkcionarjev.²⁸ Kot politična figura je ves čas bil v drugem planu, po drugi strani pa je kot pravnik z dobrim znanjem italijanskega jezika²⁹ med letoma 1947 in 1980 sodeloval v večini diplomatskih in vojaških komisij, ki so poskušale urediti vprašanje dokončne razmejitve ter tudi ohranjanja meje med Jugoslavijo in Italijo, da o drugih komisijah za neposredna bilateralna obmejna vprašanja niti ne govorimo.³⁰

Dejstvo je, da njegova politična kariera ni zapustila vidnejših sledi: pravno fakulteto je zaključil leta 1941, zatem je bil interniran v južno Italijo, po priključitvi NOB v Bariju in prehodu nazaj na jugoslovansko ozemlje pa se je vključil v delo vojaškega sodstva ter je opravljal vlogo preiskovalnega sodnika na vojaškem sodišču XVIII. divizije in sekretarja vojaškega sodišča belokranjskega okrožja. Septembra 1945 je bil sekretar vojnega sodišča mariborskega okrožja, da bi kariero v vojaškem sodstvu zaključil kot sekretar sodišča IV. armade. Po demobilizaciji je bil dodeljen v sektor za notranje zadeve, kjer je bil med letoma 1946 in 1953 šef odseka in načelnik oddelka v ministrstvu za notranje zadeve, hkrati pa še načelnik tajništva za notranje zadeve na Mestni občini Ljubljana. S te funkcije je bil tudi imenovan v prvi dve komisiji za določitev poteka jugoslovansko-italijanske meje, leta 1947 v vojaško in nato leta 1951 v diplomatsko. Istega leta je bil imenovan na svetniški položaj, leta 1953 pa je postal pomočnik sekretarja Izvršnega sveta Ljudske Republike Slovenije. Še istega leta je nato postal sekretar predsednika republiške skupščine, vrhunec politične kariere pa je dosegel leta 1963, ko je postal republiški sekretar za pravosodje in upravo. Od leta 1967 do upokojitve je bil nato svetovalec pri predsedstvu slovenske skupščine, v okviru svojih zadolžitev pa je po ves čas sodeloval tudi v delovnih skupinah za mejna vprašanja v zvezi z Italijo pri komisiji izvršnega sveta za zunanjepolitična vprašanja.³¹

28 Ob podelitvi odlikovanja Red bratstva in enotnosti s srebrnim vencem, ki ga je leta 1978 prejel za »zasluge in za delo posebnega pomena za napredek države in za prispevek na področju javnega delovanja«, je omenjen kot eden iz skupine delavcev delovne skupnosti predsedstva. – »Podelitev visokih odlikovanj«, *Delo*, 29. 12. 1978, 2.

29 Med drugo svetovno vojno je bil zaradi njegove vloge v odporniškem gibanju najprej zaprt v Padovi, nato pa interniran v južni Italiji (koncentracijsko taborišče Urbisaglia, Macerata). Ob italijanski kapitulaciji je s skupino zapornikov pobegnil in se do junija 1944 »kretal po teritoriju italijanskih partizanov«, da bi v sredini julija vstopil v NOVJ v Bariju. – SI PANG 1159, t. e. 1, Kutin /Franc/Franc: Partijska karakteristika, 7. 10. 1947. Njegovo obvladovanje italijanščine je jasno tudi iz zapisov, kjer je ob polformalnem srečanju z italijanskim predstavnikom dr. Omerom Giardinijem zapisal, da sta bila tolmača poleg zgolj za rezervo. – SI PANG 1159, t. e. 8, Sestanek z Giardinijem, Savlje, 16. 9. ob 11h.

30 V njegovi personalni mapi je v oddelku druge zadolžitve na kratko navedeno: »sodeloval /kot predsednik ali nam. predsednika/ v nekaterih jugoslovansko-italijanskih mešanih komisijah za ureditev bilateralnih vprašanj po določbah Mirovne pogodbe z Italijo /Goriški vodovod, Kraški vodovod, maloobmejni promet/ in v jug.-italij. vojaški in v vseh kasnejših diplomatskih komisijah za pogajanja o določitvi toka nove jug.-italij. meje, po določbah Mirovne pogodbe z Italijo /1946/, Memoranduma o soglasju /1954/ in Sporazuma v Osimu /1975/.« – SI PANG 1159, t. e. 1, Ljudska skupščina LRS, Personalni list Kutin (Franc) France.

31 SI PANG 1159, t. e. 1, Predlog za odlikovanje – Obrazložitev, Ljubljana, 9. 4. 1973.

Veliko verjetno pove tudi to, da podrobno iskanje po danes že zelo dobro z nešteto viri povezanem svetovnem spletu ponudi nekaj skromnih zadetkov, ki so povezani z njegovo vlogo prvega predsednika Gimnastične zveze Slovenije (1962),³² s protokolarnimi nastopi³³ in lapidarnimi govorniškimi nastopi v republiški skupščini.³⁴ Od popolne anonimnosti ga v sodobnosti med drugim loči dejstvo, da je daljše obdobje deloval v malce bolj razvpiti republiški Komisiji za odnose z verskimi skupnostmi,³⁵ v zvezi s svojo vlogo pri razmejevanju in pogajalskem procesu pa se pojavlja zgolj kot opomba v študiji Viljenke Škorjanec o predzgodovini Osimskih pogajanj.³⁶

Člani razmejitvenih komisij so bili tudi v veliko drugih primerih za širšo javnost skorajda anonimni, kar še posebej velja za pripadnike oboroženih sil, ki so navadno opravljali tehnična dela, zato o njih, predvsem pa o njihovem delovanju, ni bilo prav veliko poznanega oziroma javnega, še posebej če so pogajanja potekala v okviru diplomatskih zadolžitvev. Enako velja za sama pogajanja, katerih vsebina, včasih pa tudi potek, je bila pogosto tajna, javnost pa je o njih bila načeloma obveščena šele ob njihovem zaključku oziroma ob ratifikaciji medsebojnih sporazumov. Razmejitvene komisije, obravnavane v pričujočem članku, so sicer bile skromnejšega ranga, toda Kutin govori tudi o tem, da »če so pogajanja vezana v mednarodni prostor, pogajanja ne sme zaslepiti niti blišč in beda diplomacije«. ³⁷ Zapisniki razmejitvenih komisij so suhoparni in tehnicistični dokumenti, v katerih se le redko najde kaj bolj izpovednega ali kaj bolj osebnega, kvečjemu lahko iz stenografskih zapisov občasno razberemo pristop in značaj samih članov komisije. V le redkih primerih v poročilih ni zapisano, da so pogovori potekali v duhu vzajemnega razumevanja, ampak »v mučni atmosferi«.

- 32 Načelovanje političnih funkcionarjev športnim zvezam ali klubom ni bilo v okviru takratnega družbenopolitičnega sistema nič kaj posebnega, v istih letih je tako Koškarkarsko zvezo Slovenije vodil v politični hierarhiji podobno umeščeni Stane Dolanc. V času izvolitve je Kutin opravljal funkcijo šefa kabineta predsednika Ljudske skupščine. Zvezo je vodil tri mandate, do leta 1969, kot nekdanji aktivni pripadnik Sokola oziroma njegovega političnega levega krila pa se je definitivno uvrščal med »66 ljubiteljev gimnastike«, ki so se zbrali na ustanovnem kongresu. – »Šest desetletij slovenske gimnastike«, *Gimnastična zveza Slovenije*, https://www.gimnasticna-zveza.si/wp-content/uploads/2022/12/Breznaslova_dolga.jpg, pridobljeno 15. 7. 2024. »Zgodovina gimnastike v Sloveniji«, *Gimnastična zveza Slovenije*, <https://www.gimnasticna-zveza.si/index.php/zgodovina-gzs/>, pridobljeno 15. 7. 2024. SI PANG 1159, t. e. 1, Ljudska skupščina LRS, Personalni list Kutin (Franc) France, Jurij Hadalin, »Dolanc, Stane (1925–1999)«, *Slovenska biografija*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013, pridobljeno 17. 7. 2024, <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi1023310/>.
- 33 Kot republiški sekretar za pravosodje in občo upravo je tako nastopil kot eden izmed slavnostnih govornikov ob dvajsetletnici delovanja slovenskih pravnih ustanov leta 1964 v Črnomlju, v spominskem članku pa se Iztok Urbanc spominja, da je France Kutin kot boter devetemu otroku v družini vskočil kot namestnik predsednika republiške skupščine Mihe Marinka. – »Dvajset let pravosodnih ustanov«, *Dolenjski list*, 15. 10. 1964, 10. Ervin Hladnik - Milharčič in Tadeja Lukanc, »Družina iz Jutra: Urbančevi, bogati že v revščini«, *Večer.si*, 26. 12. 2020, <https://vecer.com/v-soboto/foto-druzina-iz-jutra-urbancevi-bogati-ze-v-revschini-10230770>, pridobljeno 1. 7. 2024.
- 34 V imenu izvršnega sveta je odgovarjal na poslanska vprašanja in podajal obrazložitve k predmetni zakonodaji. – *Sejni zapiski Skupščine Socialistične republike Slovenije, seje od 1. I. 1966 do 28. II. 1966*, 100–01, 322, <https://www.sistory.si/publication/27214>, pridobljeno 15. 7. 2024. *Sejni zapiski Skupščine Socialistične republike Slovenije, seje od 1. X. 1966 do 30. XI. 1966*, 41, 42, <https://www.sistory.si/publication/27370>, pridobljeno 15. 7. 2024.
- 35 SI PANG 1159, t. e. 1, Ljudska skupščina LRS, Personalni list Kutin (Franc) France, Drago Kos, »Analiza umeščanja ljubljanske džamije«, *Teorija in Praksa*, 50, št. 3-4 (2013), 603–21. Dejan Pavec, *Od konflikta h kompromisu. Oris odnosa med državo in katoliško cerkvijo v Sloveniji 1966–1991* (Ljubljana: Založba INZ, 2023), 175, 396.
- 36 »Pri vprašanju razmejitve so sodelovali France Kutin, Rihard Knez, Marjan Osolnik in Franc Kos.« – Viljenka Škorjanec, »Jugoslovansko-italijanski odnosi v luči dubrovnškega srečanja zunanjih ministrov 1973«, *Zgodovinski časopis* 55, št. 3-4 (2001): 467.
- 37 SI PANG 1159, t. e. 8, France Kutin, Spomini nekega pogajanja, Pogajanjevi zapisi, Pogajanjevi spomini, rokopis, 2.

Sodeč po njegovi zapuščini, ki jo je predal Pokrajinskemu arhivu v Novi Gorici leta 1986, je mejno vprašanje pravzaprav dojemal kot svoje poglavitno življenjsko delo, nad katerim pa je bil, kot lahko vidimo iz beležk in krajšega rokopisnega uvoda v njegove načrtovane spomine, pravzaprav tudi razočaran. Razočaran ni bil toliko nad končnim izplenom v razmejitvenem postopku³⁸ kot nad načinom delovanja jugoslovanske in slovenske politike, ki vprašanja po njegovem mnenju ni tretirala z zadostnim interesom, ter dejstvom, da so ga zvezni, včasih pa tudi republiški funkcionarji potisnili na stranski tir. Ob tem nikoli ne pozabi poudariti dejstva, da je v njih bil predstavnik »stališč Izvršnega sveta Socialistične republike Slovenije«. Ta so bila velikokrat v nasprotju s stališči zveznih organov, predvsem zveznega sekretariata za obrambo. Drugi pomemben dejavnik, na katerega opozarja Kutin, pa je dejstvo, da je v komisijah predstavljal kontinuiteto. Arhivski fond je tako pravzaprav zbirka dokumentacije, ki jo je pripravil z namenom, da natančno popiše pogajalski proces: »Če danes govorim o razmejevanju, ne gre pri tem za neke moje spomine, ampak želim dati le neka svoja pojasnila na dokaj obširnem dokumentarnem gradivu iz dobe pogajanj.«³⁹

Na podlagi te dokumentacije, v kateri so eksplicitno nakazana mesta, kjer želi popisati konkretne primere, je postalo jasno, da v primeru Franca Kutina vprašanje, kako je deloval v razmejitvenih komisijah, kakšen je bil njegov odnos do italijanskih sogovornikov, kakšna je bila njegova pogajalska taktika in kje je videl največje ovire, pravzaprav ni glavno. Osnovno vprašanje, ki se izriše, je, kakšen je bil njegov odnos do navodilodajalcev in kako je dojemal svojo vlogo, znotraj katere je eksplicitno branil maksimalistična stališča, a pri tem upošteval težave obmejnega prebivalstva in o problemu razmišljal s slovenskega, ne toliko jugoslovanskega položaja ter kontinuitete.

»Prav ta stran je bila na naši strani, potem ko je bila odpoklicana naša prva diplomatska delegacija [...] močno oslABLJENA. Pravo kontinuiteto sem pravzaprav predstavljal samo jaz, zato sem imel večkrat precejšnje težave v bitki s poenostavljenim gledanjem in še bolj poenostavljenim znanjem o mejnih vprašanjih z Italijo, zoper katere sem se moral boriti, brez prave podpore in avtoritativnih pooblastil. Saj se je večkrat dogajalo, da so tudi naši vodilni tovariši v Sloveniji nehote nasedali stališčem, ki so se pojavljala z avtoriteto ZSZZ ali celo SIV-a« [Zvezni sekretariat za zunanje zadeve; Savezno izvršno veće, op. a.].⁴⁰

Proces pogajanj o dokončni razmejitvi je bil dolg, vendar pa Kutin o svojih frustracijah začne poročati relativno zgodaj, približno sočasno z začetkom procesa umikanja do tedaj pretežno slovenskih članov in vodij⁴¹ jugoslovanske delegacije in prenosom pooblastil na diplomate nižjega ranga iz zveznega sekretariata za zunanje zadeve. Tako je v poročilu o težavah pri razmejitvi takratnemu predsedniku Izvršnega sveta Ljudske skupščine LRS Borisu Kraigherju, ki ga posebej izpostavlja kot najboljšega podpornika pri

38 SI PANG 1159, t. e. 8, Seja koordinacijskega odbora R Sveta za mednarodne odnose – 9. 3. 78, ročna zabeležka, beležnica II, nepaginirano.

39 SI PANG 1159, t. e. 8, France Kutin, Spomini nekega pogajalca, Pogajalčevi zapisi, Pogajalčevi spomini, rokopis, 7.

40 Ibidem, 3, 4.

41 Tu govorimo o članih delegacije, ki so izhajali iz republiških upravnih struktur, ne pa z zvezne ravni. – Ibid., 8.

uveljavljanju svojih in »republiških stališč«, ⁴² konec petdesetih let zapisal: »Osnovna težava v vseh letih dela je v tem, da se na odgovornejših funkcijah v DSIP-u [Državni sekretariat za inostrane poslove, op. a.] menjavajo tovariši, ki so zadolženi za obdelavo tega vprašanja v prvi fazi. Zaradi tega se zelo pogosto pojavljajo pojmovanja in tolmačenja, pri zaključkih pa se delajo, zaradi pomanjkanja kontinuitete, taktične in vsebinske napake, ki večkrat škodujejo našim težko priborjenim pozicijam v Komisiji.« ⁴³

Iz kratkega uvoda v njegove načrtovane spomine, ki z načrtom razvrstitve dokumentarnega gradiva obsegajo vsega skupaj sedem strani rokopisa, lahko tako izvemo, kakšne so bile njegove pozicije in kakšna je bila njegova *forma mentis*. Iz kasnejših zapisov lahko vidimo, da je Kutin po letu 1955, ko je zvezni center pričel aktivneje prevzemati nadzor in naloge v komisijah, ⁴⁴ v njih pravzaprav bil predstavnik »stališč Izvršnega sveta [Ljudske] Socialistične republike Slovenije«. Iz konteksta je jasno, da je spomine sestavljal nekje ob koncu svoje pogajalske kariere, ko je njegovo razočaranje nad potekom dela v zadnji komisiji (Mešani diplomatski komisiji za označevanje jugoslovansko-italijanske državne meje, 1977–1980) doseglo vrhunec. V istem delu je tudi določno nakazal svoj osebni angažma pri urejanju mejnega vprašanja, ki je bil v okviru njegovega umeščanja med lojalnostjo zvezni državi, republiški identiteti in osebnim prepričanjem. Postavil si je namreč vprašanje, zakaj se je znašel v vlogi člana, podpredsednika in tudi predsednika teh komisij. Znanje italijanskega jezika in pravna izobrazba sta sicer bila tisti del, na katerega bi se lahko najverjetneje oprli, a France Kutin – rojen leta 1913 v Kilovčah pri Ilirski Bistrici očetu železničarju, z družino pa je od leta 1915 živel v Ljubljani – se je jasno identificiral kot Primorec. »Moja 'predispozicija', s katero sem vstopil v pogajanja za jugoslovansko (slovensko) zapadno mejo po podpisu Mirovne pogodbe z Italijo, je bila okolnost, da sta bila moja mati in oče, pa tudi njuni starši, rojena v Bovcu [...] zato sem vstopil v nalogo z poudarjeno zavestjo, da rešujem tudi domovino svojih staršev in svojo domovino, ki ji je vse dotlej gospodoval tujec.« ⁴⁵

Iz tega egodokumenta lahko razberemo tudi prevpraševanje njegove vloge in namena:

»Nikdar nisem v življenju gojil ambicije za zgodovinopisje ali spominkarstvo, vedno pa so mi bile pri srcu kratke 'pro memoriae', ki so občasno prebujale v meni spomine na dogodke (vesele, a tudi nevesele) iz mojega življenja ... Tako je nastajal moj 'vojni dnevnik', in tako

42 »Naše mnenje o pomenu cestne povezave Brd z Novo Gorico se je v DSIP-u navadno tolmačilo kot 'stališče Slovenije', ki ga je treba pač na vsak način vskladiti s stališči v Beogradu (Generalštab, DSIP, DSUP, itd.).« – SI PANG 1159, t. e. 5, Razmejitve z Italijo – težave in problemi dela, nedatirano poročilo Borisu Kraigherju.

43 Ibid.

44 »Že v letu 1954, posebno pa še 1955 in naslednja leta je bilo z ustanovitvijo 'Biroja za razgraničenje' (na Državnem sekretariatu za zunanje zadeve, op. avt.) opazna znatna razlika v odnosih do Delegacije. Ta razlika je bila zlasti občutna v postopnem opuščanju vsake konsultacije z Delegacijo, v prevzemanju iniciative s strani Biroa mimo Delegacije in brez predhodnega konsultiranja, kakor tudi v postopnem opuščanju informiranja Delegacije o vsem, kar se je v DSIP-u v zvezi z razmejitvijo dogajalo in ukrepalo. Tako lahko vidimo, da se v letu 1955, ko je DSIP pripravljal naš odgovor na italijanske predloge, od julija istega leta jugoslovanska Delegacija sploh ni bila konzultirana ali vprašana za mnenje ...« – SI PANG 1159, t. e. 3, Pripombe jugoslovanske delegacije k »Zabeležki« o sestanku, ki se je vršil v DSIP-u dne 24. 1. 1958 v zvezi z razmejitvijo z Italijo, Ljubljana, 15. 3. 1958, 21. DAMSPRS, PA, Italija, 1958, f. 48, Primedbe jugoslovanske delegacije na »Zabelešku« o sastanku koji je održan u DSIP-u dana 24 I 1958 g. po pitanju razgraničenja sa Italijom.

45 SI PANG 1159, t. e. 8, France Kutin, Spomini nekega pogajalca, Pogajalčevi zapisi, Pogajalčevi spomini, rokopis, 3.

so nastajali moji 'pogajalčevi zapisi', ki so odraz živih razgovorov, dinamičnih razmišljanj, pogajanj in sprejemanj navodil, ki niso ostala prezrta, še manj pa pozabljena, saj je poznavanje vsebine, jedra in predvidevanje posledic nekega pogajanja za uspešnega pogajalca prva in osnovna zahteva, ki ji mora podrediti vse svoje sposobnosti in delovno vnašo.«⁴⁶

Ta izjava se dobro pokriva z njegovo partijsko karakteristiko iz leta 1947, ki pravi:

»Politično je precej razgledan, načrtnemu študiju marksistično-leninistične literature pa bi lahko posvetil več pažnje, posebej še z ozirom na obremenitev v službi, ki skoraj nikoli ni pretirana. Prav tako tudi strokovnemu študiju in izpopolnjevanju ne posveča dovolj pažnje ... V obeh ozirih bi lahko dosegel s svojo prirodno inteligenco več. Pri opravljanju nalog je zelo natančen, včasih celo pretirano formalističen.«⁴⁷

Iz tega bi lahko sklepali, da sta njegova pravna izobrazba in značaj močno vplivala na način njegovega pristopa k pogajanjem, kjer je sicer v okviru danih navodil poskušal zastopati precej maksimalistična stališča in je znal biti v svojih željah tudi nepopustljiv, a mu je v toku samostojnega vodenja jugoslovanske delegacije v diplomatski komisiji uspelo doseči delne sporazume z italijansko stranjo, ki so denimo uredili stanje okrog novogoriške železniške postaje ali mejo v Brdih (sporazum Conti-Kutin iz leta 1957).⁴⁸ Vodenje delegacije⁴⁹ mu je, sodeč po njegovih zapiskih o prvem sestanku, ki ga je vodil, zelo ustrezalo.⁵⁰ Od svojih dosežkov pa ni želel odstopiti in jih je v letih nenehno obnavljal in ponavljal, saj veliko njegovih kasnejših elaboratov opozarja na historiat dogajanja, ki ga je vzpostavljal sam, sploh kadar so iz zveznega sekretariata konec petdesetih in v začetku šestdesetih let prihajale zamisli, ki so propagirale dokončno utrditev *statusa quo*, torej razmejitve po tedaj vzpostavljenem stanju. Ta je po Kutinovem mnenju pomenil popuščenje in izgubo pridobljenih prednosti za jugoslovansko stran.⁵¹ V samem procesu je večkrat prihajalo do zastojev pri pogajanjih, ki so bili posledica sprememb politik na obeh pogajalskih straneh in tudi menjav vlad v Italiji, tako da je jugoslovanska delegacija občasno bila prisiljena svoja stališča prilagajati navodilom DSIP-a.⁵² Tudi v delegaciji so se zavedali, da obstaja možnost, da

46 Ibid., 1.

47 SI PANG 1159, t. e. 1, Kutin /Franc/ Franc: Partijska karakteristika, 7. 10. 1947.

48 »Sporazum med menoj in g. Conti-em na goriškem odseku, marca 1957, je delna korekcija sporazuma Knez-Giardini, v našo korist.« – SI PANG 1159, t. e. 4. Dopis Franceta Kutina Borisu Kraigherju: 1) Cestna zveza Brda – N. Gorica po zapadnem pobočju Sabotina – pripombe na pismo Pravnega saveta DSIP str. Pov. Br. 9211/7, 2) Predlog mejne črte na sektorju N. Gorice in goriških Brd (Pismo prav. Saveta DSIP pov. 9211/9 od 19. 2. 59), Ljubljana, 23. 2. 1959, 3.

49 Predsednik jugoslovanske delegacije v diplomatski komisiji za razmejitve 1951–1958 je bil ves čas Rihard Knez, Kutin pa njen podpredsednik, a je med Knezovo bolniško odsotnostjo pogosto bil njen *de facto* vodja.

50 »Prvič sem vodil sejo. Z doseženim rezultatom sem zadovoljen. Izkoristil sem njihov predlog v 6. sten. Zapisniku na strani 20. Njihova razdelitev nadaljnega dela v faze mi je koristila za obravnavanje v razvlečeni obliki, dokler se ne razčisti situacija (konferenca Kraigher – Bebler) in za postopen prehod na kabinetno in terensko obravnavanje Brd, kot doslej najzanemarenejšega sektorja. Tam je njihova 'skrivnica' in gnezdo »obljub« - kar moramo končno razčistiti.« – SI PANG 1159, t. e. 8, Seja razmejitvene, Savlje, 12. 9. 52, rokopisni zapis.

51 SI PANG 1159, t. e. 4, Razgovor s tov. Borisom Kraigherjem, predsednikom Izvršnega sveta LS LRS dne 7. 10. 1959.

52 Vprašanje razmejitve po liniji *statusa quo* je bilo kompleksno in je pomenilo potrebo po določitvi, kaj ta *status quo* predstavlja, ali se torej upoštevajo do takrat urejeni sektorji in se *status quo* uporablja zgolj na spornih odsekih, kjer bi bila Jugoslavija statistično gledano v slabšem položaju, ali bi se to nanašalo na celotno mejo. Miha Marinko je kot predsednik Ljudske skupščine na dokument pripisal, da je ta rešitev sicer za jugoslovansko stran opravičljiva, a da je nikakor ne morejo predlagati sami, temveč mora pobuda priti z italijanske strani. – Ibid.

do dokončne rešitve ne bo mogoče priti tako hitro, in njen tedanji predsednik Rihard Knez je v poročilu jasno zapisal, da je eden izmed predvidenih scenarijev, po katerem bi »odlagali rešitev 'ad calendae Graecas'«, mogoč, hkrati pa pripomnil, da se poraja vprašanje, katera izmed obeh strani bo kasneje v boljšem položaju in za koga bo delal čas.⁵³ Kutinova partijska karakteristika odkriva še dve značajski lastnosti, ki se povezujeta z zagrizenostjo, s katero je deloval v komisijah – veliko osredotočenost na problematiko in vztrajnost. V njej namreč piše tako: »Pri njegovem razvoju je treba upoštevati tudi to, da je zelo pogosto menjal sektor dela še predno se je mogel dobro seznaniti z problemi poverjenih mu poslov. To ga je deloma tudi ubijalo in mu jemalo onega elana, ki ga je sicer sposoben vnesti v delo.«⁵⁴ Viljenka Škorjanec v okviru postavljanja glavnih pogajalcev v osimskem procesu omeni tudi v strokovni literaturi večkrat zaznano mnenje, da naj bi bili pravniki v nasprotju s poklicnimi diplomati zaradi svoje toge neprilagodljivosti slabši pogajalci.⁵⁵ To naj bi bila posledica tega, da imajo pravniki močan občutek za spoštovanje avtoritet in pravnega reda, medtem ko se od pogajalca za razliko od te nefleksibilnosti zahteva sposobnost sprejemanja kompromisov.⁵⁶ Med teoretiki, ki so podobnega mnenja, je tudi Radovan Vukadinović, ki je pogajalski proces opisal kot dolgotrajen, v njem se morata sprti strani najprej dogovoriti o načinu delovanja in podrobno predstaviti problem, v naslednji fazi vsakih pogajanj pa poskušata skrajna stališča nasprotnika spremeniti v kar najskromnejše cilje. »Pogajalci obeh strani poskušajo ugotoviti, kje je meja, pod katero se ni mogoče spustiti, in vztrajno iščejo minimum, do katerega še lahko popustijo. Obe strani si prizadevata čim dlje časa skrivati svoj minimum in ga varovati kot največjo skrivnost, saj se zavedata, da bodo pogajanja v trenutku, ko bo ta razkrit, začela teči precej drugače. Zato so pogajanja dolgotrajna in med njimi pogajalci spreminjajo mnenja o resničnem in fiktivnem minimumu, ki ga je še mogoče dopustiti. Na določeni stopnji, najpogosteje po zelo dolgotrajnih pogajanjih, pa obe strani vendarle ugotovita, da sta večinoma odkrili, kje so minimumi, in da pogajalskega izčrpanja nima smisla nadaljevati.«⁵⁷ Franceta Kutina je ravno vprašanje iskanja tega minimuma, ki je bil v jugoslovanski delegaciji in pri republiškem vodstvu močno prisoten in ocenjen kot mogoč, močno frustriralo, saj se je nenehno spreminjal, še posebej zaradi zahtev zveznega sekretariata za obrambo, ki je zaradi varnostno-taktičnih razlogov redno posegal v oblikovanje stališč sekretariata za zunanje zadeve. In za njegovo razpoloženje, oziroma »predispozicijo«, kot jo je imenoval, je bil pomemben, ker je želel z njo ustvariti pogoje za »načrtno in poglobljeno delo z ustrežno sistematiko, ki je ne smejo motiti zunanji vplivi.«⁵⁸

53 SI PANG 1159, t. e. 2, Analiza radova na razgraničenju u periodu 1954–1957, Jugoslovensko-italijanska komisija za razgraničenje – Jugoslovenska delegacija, br. Str. Pov. 5/1 – 1958, Ljubljana 11. 1. 1958.

54 SI PANG 1159, t. e. 1, Kutin /Franc/ Franc: Partijska karakteristika, 7. 10. 1947.

55 Pogajanja veljajo za eno glavnih funkcij diplomacije. Dejansko se diplomacija pogosto enači s pogajanjem. – Jean-Robert Leguey-Feilleux, *The Dynamics of Diplomacy* (Boulder: Lynne Rienner Publishers, 2009), 6.

56 Škorjanec, *Osimska pogajanja*, 54.

57 Radovan Vukadinović, *Diplomacija – strategija političnih pogajanj* (Ljubljana: Arah Consulting, 1995), 179, 180.

58 »Miselna harmonija mora biti osredotočena na vsebino pogajanj in na rezultat, ki ga namerava ali mora doseči. Velika prednost je gotovo pozitivno nagnjenje in globlje razumevanje tistega, za kar in o čemer se bo moral pogajati.« – SI PANG 1159, t. e. 8, France Kutin, Spomini nekega pogajalca, Pogajalčevi zapisi, Pogajalčevi spomini, rokopis, 2.

Prva pogajalska faza

Od kod so pravzaprav izhajale njegove frustracije? Po letu 1956 je bila glavna razmejitvenih vprašanj na jugoslovansko-italijanski meji načeloma urejena. Tudi do tedaj enotna pogajalska delegacija, ki je imela sedež v Ljubljani, je bila leta 1958 razdeljena na dve ločeni komisiji, vojaško za južni del meje (sektor Golič–Medja vas), s sedežem v Sežani, in diplomatsko za severni sektor, s sedežem v Beogradu.⁵⁹ To je bila jugoslovanska politična odločitev, ki je bila posledica daljših zastojev v pogajanjih, kajti prihajalo je do težave; ker je Jugoslavija pri pogajanjih razmišljala o celotni meji in – v izogib prevelikim koncesijam – na različnih sektorjih, je jugoslovanska stran končno privolila v izhodišče, ki ga je ves čas zagovarjala italijanska stran. To je pomenilo, da je bil vsak sektor predmet ločene obravnave, sploh ker je na nenaseljenem delu južnega odseka dejansko bil vprašljiv predvsem kamnolom pri Colu, ki bi lahko predstavljal protiutež za sporne severne odseke. Po drugi strani je določene koncesije razumela kot prevelike, še posebej z obrambnega stališča, zato se je želela umakniti iz nekaterih dogovorov in ponovno pričeti razmejitve na podlagi *statusa quo*. Ta je bil, če bi gledali zgolj na površino, za Jugoslavijo ugodnejši. Takšna odločitev, ki jo je podpisal minister za zunanje zadeve Koča Popović, je bila posledica resnih trenj med vojaškimi, zveznimi in republiški oblastmi, toda kot je Popović zapisal v sklepu: »Z ločenim reševanjem tržaškega sektorja se osvobajamo vseh naših prejšnjih predlogov – koncesij na severnem delu – oziroma jih umikamo. Ko smo popuščali – ločeno – na tržaškem sektorju, smo se postavili v položaj, da lahko zahtevamo odgovarjajoče postopke od Italijanov na severnem, oziroma legalizacijo 'statusa quo'.«⁶⁰

Glavna nerešena problema na severnem sektorju sta tako ostala Sabotin in Kolovrat. Na Kolovratu je jugoslovanska stran interno priznavala, da ga zaseda mimo določil MP in si zato tam želi ohraniti *status quo*. Do leta 1957 je bilo več pogovorov in poskusov sklenitve kompromisa z italijansko stranjo, ki pa so bili po končnem zastoju v pogajanjih v letih 1958–59 obojestransko umaknjeni.

»Razlog za naš umik je bil v tem, da je med interno razpravo pri nas bilo sprejeto odločno stališče DSLO [Državna sekretariata za ljudsko obrambo], da je treba Italijanom preprečiti, da se povzpnejo na kateremkoli delu grebena Kolovrata, ker bi na tak način dobili možnost, da kontrolirajo našo rokadno smer Nova Gorica–Tolmin–Kobarid. Istočasno menimo, da smo v boljšem položaju zato, ker že daljši niz let držimo v svojih rokah celoten greben Kolovrata, in da je zato treba pogovore zavlačevati tako, da se bo kasneje kot edina mogoča rešitev sam po sebi izkazal 'status quo' po zasedeni liniji.«⁶¹

59 Ob tem je Koča Popović zapisal, »da ukinitve dosedanje delegacije ni treba izvesti kot obsodbe njenega dotedanje dela«. – DAMSPRS, PA, Italija, 1958, f. 48, br. 47485, Razgovor sa Borisom Krajgerom o problemima razgraničenja s Italijom – zajednički zaključci. Kabinet Koče Popovića, Beograd, 31. 3. 1958.

60 Ibid.

61 SI PANG 1159, t. e. 5, Razgraničenje s Italijom, DSIP, Služba za pravne poslove, str. pov. br. 91213/13, Beograd, 5. 8. 1963.

Situacija na Sabotinu je bila bistveno drugačna, saj določbe MP o poteku tamkajšnje meje niso bile ugodne za Jugoslavijo. Ta je s tem imela dostop do grebena, a se je na pobočju Sabotina ozemlje, ki je pripadlo Italiji, kot velika zagozda postavilo tako, da je s tem praktično odcepilo celotno območje Goriških brd. »V prvi vrsti odrejena meja ločuje celotno območje Brd z 29 vasi in zaselkov z nekaj tisoč prebivalcev od gospodarskega in administrativnega centra Nova Gorica na mestu, kjer bi bila ta povezava dolga vsega 3–4 kilometre, medtem ko so po obstoječih povezavah na našem ozemlju omenjena naselja od Nove Gorice oddaljena več kot 22 kilometrov. Poleg tega je meja po 3. členu Mirovne pogodbe za nas neugodna tudi po vojni strani, saj gre preko vrha Sabotina, od koder Italijani kontrolirajo naše komunikacije v dolini Soče.« Jugoslovanska stran je ves čas poskušala doseči, da bi v tem primeru uporabili določbe 5. člena 5. točke MP, ki je v primeru gospodarskih razlogov (povezovanja večjega gospodarsko pomembnega območja z njegovim gospodarskim in administrativnim centrom) predvidevala možnost premika meje do 500 metrov. Na italijanski strani so sicer priznavali obstoj ekonomskega vprašanja, a so zahtevo vztrajno zavračali in dodatno zahtevali razmejitev po 6. točki 3. člena MP ter s tem zahtevali, da se ji prepusti pol hektara zemljišča na vrhu Sabotina, ki ga je po jugoslovanskem mnenju protipravno zasedala. To zahtevo je italijanska stran utemeljevala s tem, da Sabotin predstavlja pomembno spominsko točko iz časa prve svetovne vojne. Cestno povezavo v Brda bi po italijanskem mnenju lahko speljali tudi po jugoslovanski strani.⁶²

Na severnem odseku sta tako po slovenskem mnenju ostali »manj pomembno vprašanje« grebena na Kolovratu in »vprašanje Sabotina«, kjer je bil kljub prvotnim dvomom predviden predlog koridorja, ki bi povezal Goriška brda z Gorico preko italijanskega ozemlja. Boris Kraigher je tako Francetu Kutinu leta 1952 zamisel o cesti preko Sabotina močno priporočal, a še v okviru spremembe meje,⁶³ leta 1954 pa je zavzel zelo ostro stališče do idej o koridorju:

»Sabotin: slovensko stališče ni koridor, ampak po členu 5. tč. 5–500 od našega tolmačenja. Eventuelno od sedanje zasedbene linije. Treba je videti, katera nam bolj konvenira. Zasedbena nam torej na Soči bolj konvenira? Nad Sv. Mavrom naj gre linija tako, da ne zajame nobene hiše. Če dobimo na Sabotinu uporabo čl. 5. tč. 5 (to je Mirovna pogodba) potem odstopimo Italijanom Kolovrat. Za koridor tudi pod našo suverenostjo nismo pretirano navdušeni ker nam It. lahko vedno nagajajo [...] Kolovrat: Smatramo, da je Sabotin važnejši kakor Kolovrat. Na Kolovratu imamo tudi zelo šibko stališče. Če na noben način ne gre ne ena ne druga rešitev potem zahtevamo status quo tako, da se sedanja, obstoječa meja na celi dolžini definitivno zakoliči. Razlogi: jasna in že stara! Je ter ni najenostavnejša rešitev! Treba je zbrati material ter v Beogradu obrazložiti, zakaj je za nas status quo pozitiven, če bi šlo za rešitev po principu status quo, potem bi bilo dobro, da bi preko komisije za obmejni promet (na videz ločeno od razmejitvene) poskušali doseči neke zvez Brd z N. Gorico po italijanskem teritoriju po eni ali več obstoječih cestnih zvezah.«⁶⁴

62 Ibid.

63 »Nikjer popuščati. Forsirati cesto pod Sabotinom.« – SI PANG 1159, t. e. 8, Tov. Minister Kraigher, 12. 9. 52, ročna zabeležka, beležnica III, nepaginirano.

64 Ibid.

Pogajanja so do leta 1958 in ločitve delegacij na jugoslovanski strani definitivno potekala v smeri izgradnje ceste-koridorja čez italijansko ozemlje,⁶⁵ kjer pa je prihajalo do različnih interpretacij vprašanja, pod čigavo suverenostjo bo ta povezava in kdo jo bo financiral. Jugoslovanska stran je sicer ves čas imela pripravljene variantne rešitve povezave preko jugoslovanskega ozemlja (bilo jih je vsaj sedem), ki pa je bila izjemno draga in tehnično zahtevna.⁶⁶ V vsakem primeru se je postavljalo tudi vprašanje, kdo bo cesto financiral, in pogledovalo se je proti sekretariatu za obrambo. Koča Popović v svojem dopisu leta 1958 omenja tudi projekt izgradnje predora skozi Sabotin, za katerega bi morala vojska potrditi, da ga bo financirala, in predhodno podati tudi mnenje, ali je iz vojaško-taktičnih razlogov sploh potreben.⁶⁷ Vprašanje, ki ga je slovenska stran dojemala kot kulturno-ekonomskega in je predvidevalo popuščanje na Kolovratu za ureditev sabotinskega problema, je slovensko vodstvo v Beogradu zagovarjalo, jugoslovanska delegacija pa je delovala po tem načelu. Leta 1955 je takšno rešitev s parafo in pripisom »Slažem se sa predlogom! T.« potrdil tudi predsednik republike Josip Broz Tito⁶⁸ in na ta dokument se je slovenska stran kot na najvišjo avtoriteto tudi naslanjala.⁶⁹ Toda ko je prihajalo do resnejše možnosti premikov v tej smeri,⁷⁰ je zvezni sekretariat kmalu zatem prekinil pogajanja,⁷¹ ker je Generalštab JLA 24. januarja 1958 zahteval, da v imenu suverenosti in vojaške varnosti oba grebena ostaneta pod popolnim jugoslovanskim nadzorom in Kolovrat postane prednostno vprašanje. Na sekretariatu sta to vehementno zahtevala general Oreščanin in polkovnik Franjo Tuđman, višji zvezni forumi in najvišji republiški predstavniki pa te možnosti pred tem niso obravnavali, ker se je to dogajalo ravno v času stavke v Trbovljah.⁷² Bila sta tudi proti koridorju (tudi v primeru, da bi bil pod jugoslovansko suverenostjo), ki sta ga identificirala predvsem kot varnostno grožnjo.⁷³ Na te trditve se je jugoslovanska delegacija (predvsem Kutin)

65 Kutin je leta 1973 zapisal, da so bila medsebojna stališča glede teh vprašanj najbliže novembra 1956. – SI PANG 1159, t. e. 8, Nadaljevanje poročila s sest. v Bgd. 20. 4. 1974, ročna zabeležka, črna beležnica, nepaginirano.

66 SI PANG 1159, t. e. 4, Razgovor s tov. Borisom Kraigherjem, predsednikom Izvršnega sveta LS LRS, dne 7. 10. 1959.

67 DAMSPRS, PA, Italija, 1958, f. 48, br. 47485, Razgovor sa Borisom Krajgerom o problemima razgraničenja s Italijom – zajednički zaključci. Kabinet Koče Popovića, Beograd, 31. 3. 1958.

68 SI PANG 1159, t. e. 4, Akt zaveden u biroju DSIP-a Pov. br. 362 od 21. 10. 1955.

69 France Kutin je ta dokument pridobil naknadno s telefonskim klicem na Urad za razmejitev. – SI PANG 1159, t. e. 4, Poklicati tovariša puk. Čuka, rokopisno navodilo. Na isti dokument se je skliceval tudi leta 1974, ko je v okviru jugoslovansko-italijanskih tajnih pogajanj ob vprašanju Sabotina nanj opozarjal člana pogajalske skupine Radka Močivnika. – SI PANG 1159, t. e. 8, Sporazum Conti-Kutin na Sabotinu kdaj. Ročni zapiski telefonskih pogovorov z Ratkom Močilnikom, julij 1974, črna beležnica, nepaginirano.

70 Načelnik oddelka za meje Karlo Šuman je sicer menil, da bi bilo sedemletna pogajanja med dvema delegacijama okrog Sabotina in Kolovrata, glede na to, da niso prinesla rezultatov, treba prenesti na zvezni sekretariat. – DAMSPRS, PA, Italija, 1958, f. 48, br. 42261, Zabeleška sa sastanka održanog u DSIP-u 24. jan. 1958 godine u vezi razgraničenja s Italijom.

71 To je bil osnovni povod za ločitev jugoslovanske delegacije na dva dela in prenos sedeža ter vodenja delegacije na DSIP. Novi predsednik jugoslovanske delegacije za severni sektor, Miloš Morača, je tako odstopil od teh pogajanj že na prvem sestanku komisije za severni sektor. France Kutin je to označil na robu internega poročila s sestanka. – SI PANG 1159, t. e. 4, Zabeleška sa prvog sastanka jugoslovenske i italijanske delegacije za razgraničenje na severnom sektoru granice, koji se je održao 16. o. m. u vremenu od 10 do 11.30 čas., 16. 1. 1959.

72 SI PANG 1159, t. e. 4, Razmejitvena problematika na jugoslovansko italijanski meji, nedatirano.

73 DAMSPRS, PA, Italija, 1958, f. 48, br. 42261, Zabeleška sa sastanka održanog u DSIP-u 24. jan. 1958 godine u vezi razgraničenja s Italijom.

ostro odzvala, tako rekoč od stavka do stavka,⁷⁴ vendar ji kljub temu ni uspelo, saj je bilo lakonično izraženo, da morajo biti stališča IS LRS in Generalštaba JLA oziroma DSNO koordinirana, za pogajalska izhodišča pa je potrebno soglasje obeh.⁷⁵ V tem primeru se je slovenska stran uklonila, a je kljub temu imela svoje mnenje. France Kutin je tako pred odhodom na zasedanje komisije pri Borisu Kraigherju preverjal, kako naj reagira na pogajalska izhodišča oziroma direktive iz Beograda, na kar mu je Kraigher odvrnil: »Oni naj vodijo tako, kot so dobili direktivo v Beogradu. Povedati pa, da se mi s tem ne strinjamo.«⁷⁶ In kot je Kutin jasno povedal v svojih zapiskih, je treba pri pogajanjih gledati tudi kakšen korak naprej, saj je bilo prebivalstvo Goriških brd zaradi odrezanosti od spodobnih cestnih povezav tudi vse bolj nezadovoljno.

Ta težava ni ostala zgolj v Kutinovih zapiskih, saj se je po njegovem priporočilu Borisu Kraigherju znašla tudi v uradnem »stališču Ljudske republike Slovenije«. V njem je posebej opozorjeno, da bo v primeru sprejetja ali daljšega ohranjanja *statusa quo* »prebivalstvo Brd verjetno iskalo rešitve iz neugodne situacije. Začela se bodo razna mešanja za izhod iz nevzdržnega stanja. Ojačale se bodo tendence za korekcijo meje v smislu priključitve določenih obmejnih področij k Italiji, torej tendence eventualne revizije zasedene mejne črte v korist Italije.«⁷⁷

Takratni zastoj v pogajanjih in kasnejša usklajevanja obeleževanja meje z obilo teren-skimi obiski v obdobju tik pred prenosom pogajanj na najvišjo diplomatsko raven so tako pripeljali do zanimivega incidenta v vasi Breg, kjer je konec leta 1963 mešano komisija pri označevanju meje pričakala »skupina naših državljanov in pred komisijo precej drzno izjavljala, da je meja na tem sektorju krivično označena, oziroma postavljena, in da bi ta vas morala pripadati Italiji. Navajali so, da jim v zaselek ni bila napeljana voda, da nimajo električnega toka [...]« Prav tako so navedli, da nimajo cestne povezave, kar jim onemogoča prodajo kmetijskih izdelkov. Protest je potekal v slovenskem jeziku, dokler italijanski predstavnik ni dejal, da ne razume, in je dobil pojasnilo v italijanščini. »Zoper te osebe [5 žensk v starosti od 58 do 73 let, op. a.] ki so protestirale in z blatenjem naših organov zahtevale priključitev vasi k Italiji, je bil podan predlog za uvedbo upravno-kazenskega postopka.«⁷⁸ Dogodek je glasno odmeval v lokalnem italijanskem tisku kot ženski protest v Bregu⁷⁹ in je močno vplival na dojemanje potrebe po hitrejšem

74 DAMSPRS, PA, Italija, 1958, f. 48, Primedbe jugoslovenske delegacije na »Zabelešku« o sastanku koji je održan u DSIP-u dana 24 I 1958 g. po pitanju razgraničenja sa Italijom.

75 »Končno je bilo ugotovljeno, da sta Generalštab JNA (tehnično) in politično vodstvo Slovenije (politično) odgovorna za pravilno rešitev vprašanja jugoslovansko italijanske meje, zato naj ta dva foruma, v kolikor se njuna stališča ne ujemajo, ponovno načneta to vprašanje, če eden ali drugi smatra, da je to potrebno. DSIP ni pooblaščen odstupati od dobljenih navodil.« – SI PANG 1159, t. e. 4, Konferenca o razmejitvi v Beogradu, 11. 10. 1959.

76 SI PANG 1159, t. e. 4, Razgovor s tov. Borisom Kraigherjem, predsednikom Izvršnega sveta LS LRS, dne 7. 10. 1959.

77 SI PANG 1159, t. e. 4, Stališče Ljudske republike Slovenije do rešitve problema razmejitve z Italijo, s posebnim ozikom na zabeležko o posvetovanju pri Predsedniku Republike na Brionih v juliju 1959. (Navodilo Predsednika I. S. tovariša Borisa Kraigherja dne 19. 9. 1959).

78 SI PANG 1159, t. e. 5, Izpis iz »Informativnega poročila« RSNZ z dne 28. 11. 1963. (Nepravilen odnos naših državljanov ob priliki označevanja državne meje med SFRJ in Republiko Italijo na sektorju Goriških brd.)

79 »Clamorosa protesta delle donne di Breg,« *Il Messagero Veneto*, 17. 11. 1963. »Italiana per legge Breg e jugoslava di fatto,« *Il Gazzettino*, 4. 12. 1963. »La situazione di Breg e Crobola,« *Il Messagero Veneto*, 10. 12. 1963. »La clamorosa proteste degli abitanti di Breg,« *Il Gazzettino*, 17. 11. 1963. »Chieste del Consiglio provinciale giustizia per le zone usurpate dalla Jugoslavia,« *Il Piccolo*, 2. 2. 1964.

pogajalskem postopku tako v Sloveniji kot tudi v federaciji.⁸⁰ Leta 1970, v času ponovnega zastoja pogajanj, je sabotinska cesta tako postala najpomembnejše stališče IS SRS,⁸¹ predstavniki lokalnih političnih forumov pa so s policijsko-vojaško delegacijo preventivno ponovno opravili pogovore s prebivalci Brega, kjer so jih tokrat »skorajda ozmerjali, če jih res mislijo prodati Italiji.«⁸² Toda že nekaj dni kasneje je »delavec milice« ob ponovnem preverjanju razpoloženja pridobil dve izjavi, ki sta nakazovali, da so prebivalci zaradi ekonomskih in infrastrukturnih dejavnikov še vedno nezadovoljni. Gospodinja Lidija Molar je med drugim pripomnila, »da je bil Breg z okolico ukraden Italijanom in da so jih imele naše oblasti za norca, ker so jim govorile, da je zasedba le začasna.«⁸³ Situacijo so redno preverjali tudi zato, ker je bila ravno vas Breg eden od delov ozemlja, kjer je jugoslovanska stran zaselek zasedla mimo določb MP, in je bil težaven zaradi prebivalstva, vsi drugi mejni spori so namreč bili povezani z nenaseljenim območjem, saj se je držala apokrifnega Titovega navodila iz leta 1947, ki ga je Jože Šušmelj povzel z »noben Janez ne sme priti pod Italijo in noben Giovanni pod Jugoslavijo.«⁸⁴ Kutin je tako na sestanku s pogajalci v osimskem procesu poročal, da bi morala vas Breg,

»ki leži na skrajnem severozahodnem delu Brd, svojčas 8 hiš, okrog 30 prebivalcev, po MP pripasti Italiji, zasedli pa smo jo mi. Def. znaki so postavljeni za vasjo (= vas k Italiji), kar je bilo predvideno po kompenzacijah (1947–1950), da naj ostane Italiji, takrat so imeli prebivalci vsa svoja zemljišča v Italiji in tudi ni bilo takih možnosti dvolastniškega prometa, kot so danes.«⁸⁵

Osimski sporazumi so večino teh vprašanj v naslednjem desetletju razrešili,⁸⁶ vendar pa je sistemski problem – neupoštevanje vseh slovenskih interesov pri dokončni razmejitvi, vsaj po Kutinovem mnenju, in kolizija z izhodišči zveznih organov – ves čas ostajal.

Vmesno obdobje

Kutin po letu 1963 ni imel več aktivne vloge v diplomatskih pogajanjih ali pri razmejitvi, kot ekspert in član slovenskega državnega vodstva pa se je redno udeleževal sestankov in pogovorov z jugoslovanskimi diplomatskimi predstavniki in odločevalci ter razprav na republiški ravni. Leta 1973 je tako sodeloval na sestankih za pripravo

80 Leta 1964 je tako na italijanski strani Brd završalo, ko so italijanski geodeti prišli preverjat možnost gradnje ceste, kar je bila ena izmed oblik izvajanja pritiska. – »Ali bodo pod Sabotinom zgradili mednarodno cesto?« *Primorski dnevnik*, 18. 2. 1964.

81 SI PANG 1159, t. e. 9, Stališča SR Slovenije do nekaterih nerešenih vprašanj v odnosih z Italijo, 28. 11. 1970.

82 SI PANG 1159, t. e. 5, Dušan Šinigoj, Informacija o razmerah v vasi Breg v zapadnih Goriških brdih, 6. 11. 1970.

83 SI PANG 1159, t. e. 5, Jože Štrumbelj, Uprava javne varnosti v Novi Gorici, Breg pri Golem brdu – Informacija, 11. 11. 1970

84 Šušmelj, »Osimski sporazumi na Goriškem,« 39.

85 SI PANG 1159, t. e. 8, Razgovor 26. 7. 1976 na IS v Ljubljani (na vabilo sekretarja IS Gorazda) z dr. Borisom Šnuderlom in Močilnikom (SIP) glede nekaterih nujnih problemov z Italijo, ročna zabeležka, črna beležnica, nepaginirano.

86 Tudi vprašanje koridorja oziroma cestne povezave, ki je bila zgrajena leta 1985, France Kutin pa je bil eden od sventovalcev pri pripravi dokumentacije za ureditev režima. – Tomaž Vuga, »Petindvajsetletnica briške ceste,« v: *Osimo in Goriška: 35-letnica podpisa Osimskih sporazumov in 25-letnica izgradnje briške ceste*, ur. Andrej Malnič et al., 61. SI PANG 1159, t. e. 7, Prispevki za teze za pravilnik o uporabi ceste med jugoslovanskimi območji Brd in Solkanom. SI PANG 1159, t. e. 7, France Kutin. Cestna povezava Goriška brda–Nova Gorica (koridor po jugozapadnem pobočju Sabotina) – kratko pojasnilo, 23. 2. 1978, elaborat.

izhodišč za nadaljevanje do tedaj zamrznjenega pogajalskega procesa oziroma seznanjanje z njimi, kjer ga je močno zmotil *modus operandi* jugoslovanskega pogajalca Zvonka Perišića, ki je stavil na tajnost pogajanj:

»Za tako pretirano konspiracijo, ki jo forsira tov. Perišić, skriva on svoj koncept, zlasti pa izgovor, da lahko pove le toliko, da je zelo težko nasprotovati oziroma njegovi argumentaciji ugovarjati – ker ni iz skopih podatkov razvidno za kaj pravzaprav gre. Tako nas spravi lahko v kompletno zmoto! Na tak način obravnavanja stvari v bodoče ne smemo pristati, ker je nevaren in tudi žaljiv.«⁸⁷

Njegov značaj in močna stališča so se izkazovali tudi v tem obdobju, kjer je pogajalcem iz zveznega sekretariata zameril predvsem to, da njegovih mnenj niso aktivno iskali niti ga niso nujno vključevali, ker sta v času iskanja globalnega sporazuma o meji njegov izraziti partikularizem in osredotočenost na določena vprašanja verjetno bila nezahvalen dejavnik. S tem si je najverjetneje tudi sam odgovoril na vprašanje, zakaj v osimskem procesu, kjer je naposled prišlo do napredka v pogajanjih, ni sodeloval.

»Bil sem član vseh naših delegacij, ki so razpravljale o meji, nisem pa bil v naši delegaciji na sklepnih razgovorih v Osimu, kjer se je 'zapečatila' meja z Italijo, sem pa sodeloval na tajnih razgovorih o pripravah stališč v predhodnem postopku. Zakaj nisem smel v Osimo in zakaj sem na Strmolu v tajnih predsedniških razgovorih lahko sodeloval le kot 'padalec' na povabilo zaradi Radka Močivnika [pravnik in diplomata, op. a.] ob razpravi o toku meje v Gorici pred solkanskim kolodvorom, mi ni in mi je jasno [...]«⁸⁸

Sestava jugoslovanske delegacije, ki je sodelovala na pogajanjih na Strmolu leta 1974, je sicer jemala v zakup potrebo po močni slovenski zasedbi, zato je poleg glavnega pogajalca Borisa Šnuderla na njegovo osebno povabilo sodeloval še diplomat Radko Močivnik, ki je bil v tistem obdobju svetovalec sekretarja za zunanje zadeve in vodja oddelka za Italijo. Dva člana sta bila po provenienci iz Srbije, zvezni sekretar za zunanje zadeve Miloš Minić pa naj bi zaradi ravnotežja dodal še člana hrvaške provenience. Viljenka Škorjanec kot sodelujoče eksperte iz Slovenije za posamezna vprašanja sicer našteva še nekaj imen: Jerneja Jana, Silva Devetaka, Milana Šamaca, Borisa Mikoša, Janka Jerija in Vladimirja Klemenčiča. O Kutinovi vlogi v dokumentaciji o pogajanjih na Strmolu, razen v njegovih zapiskih, ni ne duha ne sluha.⁸⁹ Njegovo mnenje o osimskih sporazumih je bilo do neke mere mešano, saj so mu trda pogajalska stališča in zavedanje, do kakšne mere so bila v preteklosti že urejena določena mejna vprašanja, narekovali, da je osimski proces ocenil kot preveliko popuščanje pri razmejitvi. V zapiskih s seje republiškega sveta za mednarodne odnose leta 1978 zato zapiše: »Vedno je postojala dilema: Sabotin ali Kolovrat, kasneje je obveljal v prvem planu Sabotin! V Osimu so dobili Italijani oboje!«⁹⁰

87 SI PANG 1159, t. e. 8, Nadaljevanje poročila s sest. v Bgd. 20. 4. 1974, ročna zabeležka, črna beležnica, nepaginirano.

88 SI PANG 1159, t. e. 8, France Kutin, Spomini nekega pogajalca, Pogajalčevi zapisi, Pogajalčevi spomini, rokopis, 4.

89 Škorjanec, *Osimska pogajanja*, 261.

90 SI PANG 1159, t. e. 8, Seja koordinacijskega odbora R Sveta za mednarodne odnose – 9. 3. 78, ročna zabeležka, beležnica II, nepaginirano.

Druga pogajalska faza

Osimski sporazum, ki je bil podpisan 10. novembra 1975,⁹¹ je stopil v veljavo po ratifikaciji v obeh državnih parlamentih – 3. aprila 1977.⁹² Sledilo je oblikovanje dveh delegacij, ki naj bi zastopali Jugoslavijo v razmejitvenih komisijah, diplomatske in tehnične.⁹³ 7. aprila je tako France Kutin prejel telefonski klic Ljuba Butinarja iz kadrovske komisije IS SRS, da je potencialni kandidat za člana jugoslovanske delegacije v mešani jugoslovansko-italijanski komisiji za razmejitve po Osimskem sporazumu, s prošnjo za privolitev. Kutin svoje privolitve pred posvetom s tedanjim predsednikom Predsedstva SRS Sergejem Kraigherjem ni želel dati, a je zelo hitro začel zbirati informacije in je od Nika Sekule⁹⁴ 14. aprila izvedel, kakšna bo sestava obeh delegacij ter kdaj naj bi pričeli delovati. Istočasno je od predstavnika republiškega sekretariata za notranje zadeve Baldomirja Bizjaka⁹⁵ dobil podatke, da naj bi komisiji delovali v srbohrvaškem in italijanskem jeziku, ne pa v slovenskem, kar je kasneje predstavljalo eno od večjih težav oziroma njegovih »bitk« v delegaciji in komisiji.⁹⁶ Načrt sestave delegacij, kot so si ga zamislili na republiškem sekretariatu za mednarodne odnose, je predvideval, da bosta v diplomatski komisiji dva predstavnika IS SRS in dva iz zveznega sekretariata, kar se kasneje ni uresničilo. Vendar pa so Kutina v dneh pred prvim zasedanjem diplomatske komisije v Novi Gorici zanimala predvsem tehnično-organizacijska vprašanja, ki so se kmalu izkazala za problematična, predvsem pa ga je pritegoval poslovnik.⁹⁷ Po prvem sestanku diplomatske komisije, ki je potekal v Novi Gorici med 21. in 22. aprilom 1977, je tako v poročilu opozarjal na več vprašanj, predvsem pa ga je zanimal status tehnične komisije; ta »je po zamislih organizatorjev komisija za izvrševanje strokovnih tehničnih del na terenu po navodilih in sklepkih diplomatske komisije. Je torej izvršilni organ diplomatske komisije [...]«⁹⁸ Zapletlo se je že pri imenu komisije, saj je jugoslovanska stran zagovarjala izraz »obeleževanje meje«, medtem ko so na italijanski strani govorili o »razmejitvi (delimitazione)«, zaradi česar je Kutin menil, da želijo »doseči nekatere popravke v svojo korist, preko določb Osimskega sporazuma«. Njegov predlog je bil, da se komisija poimenuje kot mešana komisija za izvršitev člena 1. in 2. Pogodbe med SFR Jugoslavijo in Republiko Italijo, podpisane v Osimu (Ancona) dne 10. novembra 1975, in se s tem omeji tudi »njeno pristojnost

91 »Osimski sporazumi,« *Istarska enciklopedija*, <https://istra.lzmk.hr/clanak/osimski-sporazumi>, pridobljeno 27. 7. 2024.

92 »Osimski sporazumi,« *Hrvatska enciklopedija*, <https://www.enciklopedija.hr/clanak/osimski-sporazumi>, pridobljeno 27. 7. 2024.

93 Italijanski ambasador v Beogradu je pobudo o oblikovanju komisije dal že v začetku marca na podlagi stare diplomatske komisije iz leta 1972, ki jo italijanska stran formalno ni nikoli ukinila. – SI PANG 1159, t. e. 8, Sestanek o meji na sekretariatu za mednarodne odnose, sreda, 20. 4. 1977 ob 9h, ročna zabeležka, beležnica I, nepaginirano.

94 Niko Sekula je bil član prejšnje mešane diplomatske komisije za obnovo meje, ki je Italija nikoli ni uradno odpoklicala.

95 Baldomir Bizjak je bil predviden kot član obeh komisij, na koncu pa je kot slovenski predstavnik sodeloval v tehnični. – SI PANG 1159, t. e. 6, Informacija o nekaterih vprašanih organiziranosti in dela mešanih komisij za izvršitev člena 1. in 2. Pogodbe med SFR Jugoslavijo in Republiko Italijo, podpisane v Osimu (Ancona) dne 10. novembra 1975.

96 SI PANG 1159, t. e. 8, 14. 4. 77, ročna zabeležka, črna beležnica, nepaginirano.

97 SI PANG 1159, t. e. 8, 26. 4. – sest. meš. Komisije (poslovnik in tehnična vprašanja), beležnica I, nepaginirano.

98 SI PANG 1159, t. e. 6, Informacija o nekaterih vprašanih organiziranosti in dela mešanih komisij za izvršitev člena 1. in 2. Pogodbe med SFR Jugoslavijo in Republiko Italijo, podpisane v Osimu (Ancona) dne 10. novembra 1975.

oziroma nepristojnost«. Italijanska stran je kasneje dosegla, da je ime ostalo nespremenjeno, kar je utemeljevala na podlagi dejstva, da se je ta termin uporabljal tudi v uradno nikdar odpoklicani diplomatski komisiji, ki je bila aktivna do leta 1973. Kutin se je spraševal tudi o potrebi po dveh ločenih komisijah, saj naj bi po njegovih izkušnjah zadostovala ena sama, ki bi pod seboj imela tehnične skupine za terensko obeleževanje. V zapisu se nakaže tudi vprašanje uporabe jezika, saj je bila vsa dokumentacija do tistega trenutka zapisana v srbohrvaškem jeziku, čeprav je bilo v osnutku poslovnika zapisano, da sta »uradna jezika v komisijah eden izmed jezikov narodov Jugoslavije in italijanski jezik«. Uporaba slovenskega jezika v komisijah in pri sestavi mednarodnih pogodb do tistega časa ni bila izjemno pogost pojav, povezana je bila s pogodbenim vprašanjem (če zadeva predvsem oziroma izključno slovenski prostor), načeloma pa tudi s protokolarnim vprašanjem, kdo je delegacijo vodil. Jezik predsedujočega je tako najpogosteje predstavljal tudi odgovor, kateri jezik bo v uporabi v komisiji.⁹⁹ Glede na Kutinove izkušnje iz starejših komisij in vloge zveznega sekretariata pri njihovem oblikovanju ter delovanju – za predsednika komisije so postavili ambasadorja Anteja Drndića, za sedež komisije pa predvideli Beograd, čeprav je italijanska stran sedež postavila krepko bližje meji, v Videm – je predlagal, da se sedež prestavi v Slovenijo. To je utemeljeval z »razlogom praktičnosti in pa tudi zaradi potrebnega usklajevanja stališč in informacij na republiški in občinski ravni (tudi obmejne občine so za to zainteresirane)« ter menil, da »bi morali delegaciji imeti svoj sedež v Ljubljani ali nekje bližje meji«. ¹⁰⁰ Mnogo bolj kritičen je bil v svojih zapiskih, kjer se je spraševal tudi o svoji vlogi, odnosu zveznega sekretariata in republiških oblasti. »Dogovori se s tov. V.[ido] T.[omšič]¹⁰¹ ali naj vedno sproti referiram ali pa prepuščajo vse tov. Osolniku¹⁰² in so moji referati nepotrebni, pomeni da sodelujem le z Osolnikom? Kako gledajo na to, da se sedež delegacije prenese v Ljubljano?« Pritoževal se je tudi nad dejstvom, da člani delegacije niso dobili obravnavanega gradiva. »Nimamo niti enega primerka sporazuma o meji z vsemi prilogami in kartami?! Pravijo pa, da je bil eden poslan v Slovenijo. Morda bi se ga dalo dobiti na vpogled.« Še bolj ga je motil odnos zveznega sekretariata do njega in do dela komisije: »Z naše strani je organizacija zelo pomanjkljiva, vsaj v odnosu na Slovenijo, nikakega gradiva niso dali članom delegacije – snadji se! Vse se skuha v BGD. – zato bi bilo koristno, da bi bil sedež v Ljubljani.«¹⁰³

Naslednji sestanek komisije oziroma nadaljevanje prvega sestanka bi moralo biti 18. maja 1977 v Rimu, a je bil premaknjen na 25. maj.¹⁰⁴ Razlog so bili Kutinovi pomisli, saj je menil, da je jugoslovanska delegacija slabo pripravljena in nima usklajenih

99 Murko, *Meje in odnosi s sosedomi*, 486–98.

100 SI PANG 1159, t. e. 6, Informacija o nekaterih vprašanih organiziranosti in dela mešanih komisij za izvršitev člena 1. in 2. Pogodbe med DFR Jugoslavijo in Republiko Italijo, podpisane v Osimu (Ancona) dne 10. novembra 1975.

101 Predsednica republiškega družbenega sveta za mednarodne odnose in članica izvršnega komiteja predsedstva CK ZKS (1974–78).

102 Marjan Osolnik, republiški sekretar za mednarodno sodelovanje.

103 SI PANG 1159, t. e. 8, 22. 4. 77 N. Gorica 2. seja dipl. komisije, ročna zabeležka, beležnica I., nepaginirano.

104 SI PANG 1159, t. e. 6, Predsednik jugoslovanske delegacije seveda ni želel podajati razlogov, zaradi katerih je bil sestanek prestavljen, in se je, glede na to, da je italijanska stran premik »sprejela z dokajšnjim nelagodjem«, izgovoril na bolezen nekaterih članov delegacije. Zabeleška o zasedanju Diplomatske mešovite komisije za obeleževanje državne granice, održanom u Novoj Gorici 21. i 22. aprila 1977. godine i u Rimu od 25. do 28. maja 1977. godine.

stališč »o določenih, za izvršitev naloge zelo važnih vsebinskih vprašanjih«. Kutinovi pomisleki so v Ljubljani padli na plodna tla in na 44. seji Predsedstva SR Slovenije ter na seji Republiškega sveta za mednarodne odnose so pripravili predloge ter zahtevali uskladitev stališč v delegaciji še pred rimskim sestankom. Zahteve je republiški sekretariat uredil z vrhom zveznega sekretariata. Najpomembnejša sprememba je bila, da se je sedež jugoslovanske delegacije v obeh komisijah »sporazumno z Zveznim sekretariatom za zunanje zadeve« premaknil bližje meji, v Novo Gorico, druga zahteva pa je zadevala vprašanje uradnega jezika v komisiji. Slovenska stran je tako dosegla, kljub temu da je bil vodja jugoslovanske delegacije hrvaškega porekla, da je uradni jezik jugoslovanske delegacije v komisiji bil slovenski.

»Uradna jezika naj bi bila po prvotni praksi srbohrvatski in italijanski. Sedaj smo vnesli v poslovník spremembo, da sta uradna jezika za vso dokumentacijo in zapisnike slovenski in italijanski, dočim ostane pogovorni jezik za jugoslovansko stran eden izmed jezikov narodov Jugoslavije. Sprememba je bila sprejeta sicer brez posebnih komentarjev, so pa bile večkrat omenjene 'tehnične težave', ki so bile doslej izključno posledica organizacijske nepripravljenosti naše delegacije, ki ni imela na voljo daktilografa za slovenski jezik, ekspertov, ki bi obvladali slovenski jezik itd. Z nekaterimi kadrovskimi in organizacijskimi dopolnitvami bo delegacija v tem pogledu lahko nemoteno opravljala svojo nalogo.«¹⁰⁵

Da usklajevanja tudi na republiški ravni niso bila enostavna, dokazuje dopis slovenskega člana tehnične komisije Baldomirja Bizjaka, ki je opozarjal, da je vsa dokumentacija o 227 km meje pripravljena v srbohrvaščini, da je zelo obsežna, prevajanje pa težko, in da bi, če bi začeli z uporabo slovenščine od danega trenutka naprej, to vodilo k njeni neenotnosti. Poleg tega bi drastično povečalo stroške, Bizjak pa omenja, da je služba za meje dobila bistveno manjši proračun.

»Uveljavitev slovenskega jezika v diplomatski komisiji je zgolj tehnično vprašanje (nov prevajalec, nov sekretar in eventuelno še strojepisec), v mešani komisiji pa potegne za seboj splet nešteti vprašanj (verjetno se bo pojavilo še kaj), ki lahko celoten zastavljeni program (kadrovski, materialni in terminski) poruši. S tem pa bi se ta, najbolj stvarna in vidna realizacija osimske pogodbe časovno odmikala.«¹⁰⁶

Pripombe in spremembe jugoslovanskemu predsedniku delegacije niso bile nič preveč po volji, najbolj ga je motila uvedba slovenskega jezika, sam sestanek pa je bil zaradi slabe usklajenosti in težav z jezikom nekoherenten, sploh zaradi tega, ker so »usklajevanja stališč« v jugoslovanski delegaciji potekala praktično med pogovorom na sestanku.¹⁰⁷ Odnos dela članov jugoslovanske delegacije do slovenskih članov je bil tudi zato precej napet, Kutin pa se je pritoževal praktično nad celo organizacijo, od gneče v hotelu, kjer je bilo rezerviranih premalo sob, do organizacije prevoza. Začelo se je že z dejstvom, da je jugoslovanska delegacija v Rim potovala v dveh skupinah,

105 SI PANG 1159, t. e. 6, Zapis o drugem zasedanju Diplomatske mešane komisije za obeleževanje jugoslovansko-italijanske meje /v nadaljevanju Diplomatska komisija/, v Rimu od 25. do 28. maja 1977.

106 SI PANG 1159, t. e. 6, Zadeva: Mešana jugoslovansko-italijanska komisija za zaznamovanje in obnovo državne meje – sestav in nekateri problemi – informacija, 17. 5. 1977.

107 »Predpriprave pred zasedanjem/naše le nekaj splošno, zato smo morali na sami seji z intervencijo usmerjati, da ne bi šli v nepravo smer.« – SI PANG 1159, t. e. 8, 26. 5. /Rim/, ročna zabeležka, beležnica I, nepaginirano.

večji del iz Beograda z letalom, manjši pa iz Ljubljane z vlakom. Italijanska delegacija je jugoslovansko pričakala na letališču, »nas pa nihče od naše niti italijanske, samo Cigoj¹⁰⁸ v imenu ambasade (so nakupovali po mestu)«. ¹⁰⁹ Na sestanku je italijanska stran uporabo slovenskega jezika, kar je bilo sicer skladno s poslovnikom, sprejela, je pa predsednik italijanske delegacije Girolamo Trotta po Drndičevem zapisu izjavil, da je »do sedaj, kolikor mu je poznano, obstajala praksa, da se uporabljajo jeziki predsednikov delegacij«. ¹¹⁰ Drndić je ob tem zapisal tudi, da je bila težava v časovnem okviru, saj je jugoslovanska stran pozno sporočila svojo odločitev, zato na italijanski strani niso imeli prevajalca z znanjem slovenskega jezika, pa tudi na jugoslovanski strani so v zvezi s tem obstajale večje težave. Po Kutinovih zapiskih je stvar šla precej dlje, Trotta naj bi izjavil, da je izbira slovenskega jezika za edini jezik dokumentov nenavadna, zahteval, da se ta predlog vnese v zapisnik kot izrecna zahteva jugoslovanske strani in »konstantno trdi[1], da gre za izmeno v diplomatski praksi. Drndić ni ustrezno reagiral. Morda je T.[rotta] želel dati pomoč za njegovo neprestano 'opravičevanje' zaradi jezika.« Toda Kutin se tu ni ustavil, kljub drugačnim zagotovilom nekaterih drugih članov delegacije je zapisal: »Sbh. stročnjaci/eksperti in tudi člani se bojijo, da bi zaradi slov. jezika morda postali odvečni, če bi zasedli ključne pozicije slov. strokovnjaki – to jih družijo proti slov. uradnemu jeziku, pri tem pa uporabljajo vsa mogoča sumničjenja, tudi izmišljena in nekorektna.« Drndiću je poleg tega pripisoval slabo vodstvo, ki vodi k zaostrovanju odnosov v komisiji. Na seji so bile vse priloge pripravljene v srbohrvaškem jeziku, ki naj bi jih kasneje zamenjali s slovenskimi fotokopijami, ob tej »šlamastiki« pa naj bi Drndić ironično dejal: »Vidiš, ovako izgledamo.« ¹¹¹

V zvezi z organizacijo in jezikom je pred skupnim kosilom obeh delegacij pri jugoslovanskem veleposlaniku v Rimu prišlo tudi do »izpada« nekaterih članov, ki so se glasno, tako da so jih lahko slišali tudi drugi, pritoževali nad neenotnim nastopom. Razglašenost jugoslovanske delegacije je bila precejšen problem, poleg tega pa lahko iz Kutinovih zapisov vidimo, da je imel precej ostrejše nastope od predsednika delegacije, saj mu je italijanski predsednik dejal, da so v Osimu »ponudili mir, ne pa premirja [pace e non l'armistizio]. Šef italijanske delegacije je ob zaključku seje sicer pripomnil, da so bile to začetne težave, ki jim jih je uspelo premagati, kar je Kutina jezilo, toda še bolj ga je razjezil odgovor Drndića, ki je »dejal, da so bile težave med drugim 'zbog jezika'«.

Iz popisa nalog delegacije, ki ga je pripel zapiskom z rimskega sestanka, je jasno razviden še tretji problem dela mejne komisije, ki morda zveni banalno, a pri razmejevanju se delegaciji nista mogli dogovoriti o tem, katera letnica naj bo vklesana na mejnih kamnih na južnem odseku meje. Letnica razmejitve po MP – 1947 – tam ni prišla v poštev, italijanska stran je predlagala letnico podpisa Osimskih sporazumov (1975), medtem ko je jugoslovanska stran zagovarjala predlog, da se vpiše letnica podpisa MOS (1954), pripravljena pa je bila na kompromis, da se letnic ne uporablja.

108 Štefan Cigoj, svetnik na veleposlaništvu v Rimu in kasnejši konzul v Trstu.

109 SI PANG 1159, t. e. 8, 26. 5. /Rim/, ročna zabeležka, beležnica I, nepaginirano.

110 SI PANG 1159, t. e. 6, Zabeleška o zasedanju Diplomatske mešovite komisije za obeleževanje državne granice, održanom u Novoj Gorici 21. i 22. aprila 1977. godine i u Rimu od 25. do 28. maja 1977. godine.

111 SI PANG 1159, t. e. 8, 26. 5. /Rim/, ročna zabeležka, beležnica I, nepaginirano.

Mednarodnopravno ta problem ni bil enotno rešen, temveč je to bilo vprašanje bilateralnega dogovora, je pa načelnik službe za meje na zveznem sekretariatu in vodja jugoslovanske delegacije v tehnični komisiji Bogoljub Marjanac sporočil, da je to zgolj politično vprašanje, ki mejnih služb in sekretariata za obrambo načeloma ne zanima. Zadeva je bila problematična tudi zato, ker naj bi italijanska stran poskušala s tem predlogom preveriti, ali bi bila za ceno izsiljenih kompromisov jugoslovanska stran pripravljena na manjše ozemeljske koncesije, kar je slovensko vodstvo ostro zavrnilo.¹¹² Pogajalsko izhodišče, ki ga je zagovarjal Kutin in se odraža v republiških sklepih, je bilo jasno, vendar je bila vidna tudi skepsa do namenov Anteja Drndića, ki naj bi si to stališče razlagal manj striktno. Kutin je ob koncu rimskega sestanka zapisal, da naj bi se Drndić »razgovarjal z Mattei-om o nekih koncesijah (na Humu!)¹¹³ itd., brez vednosti delegacije. Drndić je trampal!«¹¹⁴

Toda osnovna težava po rimskem sestanku je še vedno bil jezik, ki je razdvajal mnenja, a je po mučnem začetku postal del redne prakse. Vida Tomšič je na seji koordinacijske komisije zahtevala, da je treba neomajno zahtevati uresničitev sklepov republiškega vodstva, »zaostriti, da se sprejmejo vsi ukrepi, ki so potrebni, da bo delo nemoteno potekalo in da ne bo jezik postal ovira pri delu. Zaostriti do skrajnosti!!«¹¹⁵

Zaradi reorganizacije jugoslovanske delegacije, urejanja prostorov in osebja se je tudi naslednji sestanek diplomatske komisije z začetka zamaknil na konec junija. Težave z odnosi v jugoslovanski delegaciji so se nadaljevale ves junij in republiški sekretar za odnose s tujino Marjan Osolnik je 22. junija poslal Drndiću natančna izhodišča za pogajanja pri usklajevanju mejnih vprašanj, ob tem pa v daljšem odstavku tudi kritiziral način njegovega dela:

»Ponovno ugotavljamo, da delo Diplomatske in Mešane komisije še ni postavljeno tako, kot je bilo dogovorjeno:

- Člani obeh komisij iz SR Slovenije še vedno delujejo v improviziranem statusu, ker še vedno niso imenovani in polnopravno vključeni v delo komisij; delo bi morali opravljati kolektivno, kar pomeni da se predhodno celotni naš del komisije dogovarja in uskladi stališča pred nastopom 'vis-a-vis' italijanskim partnerjem.¹¹⁶
- Enako velja tudi za dogovorjeno vlogo predstavnika UJV in obmejnih občin in njenih tehničnih ekip. Zaradi tega občine in republika niso dovolj spoznane s potekom del na meji in za težave, ki se pojavljajo, izvedo neuradno in z zamudo.

112 SI PANG 1159, t. e. 8, Informacija v zvezi s sklepi, sprejetimi na seji Koordinacijskega odbora Republiškega sveta za mednarodne odnose z dne 5. 6. 1977, tč. 2a. dnevnega reda. 13. 9. 1977.

113 Mnenje republiškega vodstva je bilo jasno, eden od osimskih pogajalcev, Radko Močivnik, je na seji koordinacijskega odbora dejal, da želijo na italijanski strani »tisto, kar niso mogli za zelenim stolom dobiti in iščejo sedaj na vse mogoče načine. 'Kar je obeleženo, je obeleženo, kar je sporno pa gremo na opis granice.' Na tem mestu rušijo cel koncept sistema dela, ki ga je uporabljala Osimska grupa.« – SI PANG 1159, t. e. 8, 9. 6. 77, ročna zabeležka, beležnica I, nepaginirano.

114 SI PANG 1159, t. e. 8, Naše naloge, ročna zabeležka, beležnica I, nepaginirano.

115 SI PANG 1159, t. e. 8, Seja koordinacijskega odbora (Vida Tomšič), 3. 6. 1977, ročna zabeležka, beležnica I, nepaginirano.

116 Kutin je dva dni prej v beležko zapisal: »Danes sem prejel zabeležko tov. B. Bizjaka o razgovoru s tov. Marjancem. Kako je mogoče, da Marjanac sprašuje: 'dobro bi bilo pripraviti protipredloge itd.' – zakaj se SSIP ne dogovarja uradno z našim sekretariatom za mednarodno sodelovanje oz. tov. M. Osolnikom ali Poljšakom?« – SI PANG 1159, t. e. 8, 20. 6., ročna zabeležka, beležnica I, nepaginirano.

- O težavah, kjer se želi posvet s SR Slovenijo in ki ne morejo biti razrešene v samih komisijah je potrebno po redni poti zahtevati mnenje pristojnega republiškega organa, ki je Republiški sekretariat za mednarodno sodelovanje SR Slovenije.¹¹⁷

Kutin se je pričel počutiti zapostavljenega, 20. junija se je tako potožil: »Od našega sekretariata ves čas ni nobenega glasu, nič me ne obveščajo in ničesar od mene ne zahtevajo.«¹¹⁸ Večkrat ni bil vabljen niti na seje republiške komisije Izvršnega sveta za odnose s tujino, kjer so obravnavali delo in smernice komisije, katere član je bil.¹¹⁹ V nelagodju, ki ga je čutil, je tako junija 1977 Vidi Tomšič »v razgovoru glede situacije, v kateri se razmejuje«, ponudil svoj odstop.

»Predočil sem ji, da je moje sodelovanje postalo vprašljivo zaradi okoliščin, ki vplivajo negativno tako na moje zdravje, kot tudi ogrožajo željene rezultate v razgovorih z Italijani. Povedal sem, da iz zdrav. razlogov nisem v stanju prenašati povsem nepotrebnih zapetljajev in postopkov, ki izvirajo iz različnih stališč in neuskajenosti dela med SSIP in rep. Svetom za mednarodno sodelovanje. To stanje je po moji oceni rezultat površnega obravnavanja predmeta problematike itd. Ne želim več sodelovati ker tudi ne morem prevzeti (v sedanjih okoliščinah) kakršnekoli odgovornosti za uspešno delo.«

Odstopa Vida Tomšič ni sprejela oziroma ga je prosila, naj z njim počaka in da se bo o njegovi vlogi pogovorila s predsednikom izvršnega sveta Sergijem Kraigherjem. Kutin se je tako pripravljal na sejo komisije, ki je potekala od 30. junija do 2. julija 1977.¹²⁰ Pomanjkanje koordinacije je postajalo vse bolj očitno in 28. junija je na republiškem sekretariatu zgroženo ugotavljal, da »Bgd. ni naročil niti rezervacije hotela ... Tudi ni bilo iz BGD. uradno potrjeno, da so Italijani pristali na naš predlog seje za 30. 6. ?! Zato slov. dela delegacije ni o seji uradno nihče obvestil!/tov. Drndić obratno trdi, da je RSMS že najmanj teden dni obveščen (osebno tov. Osolnik) in da bi ta moral organizirati sejo v Novi Gorici.«¹²¹

Pritožbe s slovenske strani so se vrstile tudi v naslednjih mesecih, na republiškem sekretariatu so se predstavniki obmejnih občin (Tolmina in Nove Gorice) pritoževali, da niso obveščeni o ničemer in da je kakršnokoli sodelovanje pri delu komisije onemogočeno, na seje tehnične komisije pa so vabljeni »slučajnostno priložnostno«.¹²² Tudi Kutin je v začetku decembra 1977 ugotavljal, da ga Drndić, kljub temu da je prišel v Ljubljano, ni obvestil o prihajajočem sestanku komisije v Vidmu, pač pa je zanj slučajno izvedel nekaj dni prej. Ko ga je s tem soočil v telefonskem pogovoru, naj bi mu Drndić zabrusil: »Če ti ni prav, lahko ostaneš doma, jaz vem kaj imam za opraviti.«¹²³ V tem duhu se je delo nadaljevalo in Kutin je zapisal, da je Vida Tomšič zveznemu sekretarju za zunanje zadeve Milošu Miniću referirala, da je slovensko vodstvo nezadovoljno z

117 SI PANG 1159, t. e. 7, Telex, pov. 53/6, 22. 6. 1977.

118 SI PANG 1159, t. e. 8, 20. 6., ročna zabeležka, beležnica I, nepaginirano.

119 Simptomatično je, da užaljeno pripiše, na katere seje ni bil vabljen. To so bile seje, ki jih ni vodila Vida Tomšič kot predsednica in članica vodstva, s katero je imel najboljši odnos, temveč jih je skliceval podpredsednik komisije Rudi Čačinovič.

120 SI PANG 1159, t. e. 7, Zapis o poteku tretjega zasedanja Diplomatske mešane komisije za obeleževanje jugoslovansko-italijanske meje v Novi Gorici, 30. 6. do 2. 7. 1977.

121 SI PANG 1159, t. e. 8, Danes (28. 6.), ročna zabeležka, beležnica II, nepaginirano.

122 SI PANG 1159, t. e. 8, Sestanek pri tov. Osolniku, 15. 9. 1977, ročna zabeležka, beležnica II, nepaginirano.

123 SI PANG 1159, t. e. 8, Sestanek pri V. T. za Sabotin in Brda, 2/XII. 77, ročna zabeležka, beležnica II, nepaginirano.

vlogo in delovanjem Anteja Drndića. To mnenje je podala ob pogovoru o temi, ki je Kutina še kako bolela, vprašanju sabotinske ceste-koridorja, kjer je izjavila tudi, da je »rezervirano do nas in sporazumaško zadržanje do Italije zveznih organov na račun tega vprašanja prav pri tej cesti ves čas vidno. Vendar smo z določeno vztrajnostjo doslej le zadevo reševali, čeprav zelo težko.« Na sestanku je bil prisoten tudi tedanji sekretar CK ZKJ Stane Dolanc, ki je mnenje Vide Tomšič podprl.¹²⁴ Kutina je skelelo tudi dejstvo, da na republiškem terenu njegovih stališč ne podpira celotno vodstvo in da ugotavlja, »da med našimi vodilnimi ljudmi v Sloveniji ni enotnega stališča«. Pogledi Vide Tomšič naj bi se tako ujemali z njegovimi in pogledi Staneta Dolanca, medtem ko naj bi predsednik republiškega izvršnega sveta Sergej Kraigher »imel stališče sprave in pomirjenja, brez zaostrovanja? Z zveznimi organi SSIP-a in drugimi, ki delajo na teh vprašanjih.« To je ugotovil ob razpravi, ki jo je sprožil sam, ko je spraševal za mnenje o Drndićevi nekorektnosti in ignoranci, za katero je Kraigher pripisal krivdo obema stranema.¹²⁵ Toda glavnina strahov, predvsem ta, da bi Drndić poskusil mimo vednosti ali odobritve slovenskega dela delegacije spreminjati »duh Osima« oziroma dovoliti prevelike ozemeljske spremembe, je po decembru 1977 izzvenela, saj je diplomatska komisija v komunikeju sporočila, da je rešila vse odprte mejne zadeve, opraviti mora le še delo na terenu, kjer pa gre za tehnična, ne več vsebinska vprašanja.¹²⁶

V takšnem duhu in z dobršno mero užaljenosti, ki se zrcali iz zapisov, je Kutin sodeloval na vse redkejših sestankih diplomatske komisije,¹²⁷ ki je osnovna vprašanja uspešno premostila, glavnina dela pa je bila opravljena v okviru tehnične komisije. Zadnje zasedanje diplomatske komisije je potekalo med 25. in 27. septembrom 1979 v Gradežu. Ugotovila je, da je njeno delo zaključeno, vsa sporna vprašanja zaprta, dokumentacija o poteku meje na pred tem spornih odsekih severnega sektorja pa vključena v originalne dokumente Osimskih sporazumov,¹²⁸ in predlagala svojo razpustitev. Eden izmed sklepov komisije se je nanašal na predlog konvencije o vzdrževanju meje, s katerim naj bi zagotovili trajnost razmejitve. Določeno je bilo, da naj bi se sklenila do konca leta 1979.¹²⁹ Ker je diplomatska komisija delo zaključila, je bila naloga priprave sporazuma dodeljena tehnični komisiji, jugoslovanski osnutek besedila konvencije pa je pripravila služba za meje na zveznem sekretariatu, ki je že v letu 1979 zbirala vsebinske pripombe več deležnikov, tako na zvezni kot republiški ravni. Osnutek, ki ga je izdelala tehnična komisija, je bil 20. decembra 1979 poslan na republiški sekretariat za notranje zadeve, z zahtevo po predlogih in dopolnilih slovenske strani, z rokom petnajst dni, v nasprotnem primeru bi predvidevali, da se slovenska stran z besedilom strinja.¹³⁰ France

124 Ibid.

125 SI PANG 1159, t. e. 8, Razgovor pri tov. S. Kraigherju, 2. nov. 1977, ročna zabeležka, beležnica, nepaginirano.

126 »Dokončna razmejitev z Italijo,« *Delo*, 10. 12. 1977, 1.

127 Vsega skupaj se je na zasedanjih diplomatska komisija sestala le petkrat.

128 Kutin je republiškemu sekretarju »izložil svoje pomisleke zoper zastavljeni program in organizacijo« ter zahteval, da naj se v zapisnik vključi pogoj, da bo vsa ustvarjena dokumentacija za jugoslovansko stran v slovenskem jeziku. – SI PANG 1159, t. e. 8, 25. 9. 1979, ročna zabeležka, črna beležnica, nepaginirano.

129 SI PANG 1159, t. e. 7, Zapisnik petega zasedanja Diplomatske mešane komisije za obeleževanje jugoslovansko-italijanske državne meje, ki je bilo v Gradežu od 25. do 27. 9. 1979.

130 SI PANG 1159, t. e. 7, Republiški sekretariat za unutrašnje poslove SR Slovenija – Mejna služba, 20. XIII 1979.

Kutin je pripombe na dokument pripravil 8. januarja, nekaj je bilo tehničnih, predvsem pa je opozoril na težavo, ki se je vlekla od prvega dne delovanja komisij – tekst je namreč bil v srbohrvaščini. Že takrat je napisal mnenje,

»da gre za jugoslovansko-italijansko mejo, ki poteka v celoti po slovenskem ozemlju in je, po Osimu uradna dokumentacija sestavljena v slovenskem in italijanskem jeziku, konvencija pa se sprejema samo za ta del jugoslovanske meje, [zato] bi morali ostati dosledni in sprejeti konvencijo v dveh avtentičnih tekstih v slovenskem in italijanskem jeziku.«¹³¹

To se je znašlo tudi v mnenju republiškega sekretariata za mednarodno sodelovanje, ki ga je v Beograd poslal 14. januarja, v njem pa je potrebo po sklenitvi konvencije v slovenskem jeziku podkrepil še s tem, da je načelo uporabe slovenskega jezika veljalo v komisiji in za vso mejno dokumentacijo. »Z ozirom na to, [da] z obeh strani meje živi večinoma slovensko prebivalstvo, je izredno pomembno, da se ohranijo izvorni slovenski nazivi krajev, vodnih tokov, hribov itd.«¹³² Vprašanje, ki si ga Kutin ne postavi, je, ali so se na zveznem sekretariatu pričeli resno držati zastavljenih rokov ali je bilo to vprašanje odziva in *modus operandi* nekdanjih predsednikov delegacij Bogoljuba Marjanca in Anteja Drndića, toda dejstvo je, da je konvencijo konec oktobra 1980 v Novi Gorici podpisal Ante Drndić in da je bila v »hrvaško-srbskem jeziku«.¹³³

Republiški vrh je na to prve dni februarja 1981, ko je konvencijo ratificiral tudi zvezni izvršni svet, ostro reagiral in Marjan Osolnik je s svoje nove funkcije, na položaju vodje komisije za zunanjepolitična vprašanja je namreč zamenjal Vido Tomšič, preko novega republiškega sekretarja za mednarodno sodelovanje Jerneja Jana vrh slovenskega vodstva z zaupnim dopisom obvestil, da jih je zvezni sekretariat po vseh podanih postopkih, mnenjih in stališčih ignoriral.

Poleg že znanih Kutinovih stališč in ugovorov je tako zapisal, da je

»konvencija očigledno rezultat dela Mešane diplomatske komisije za obeleževanje meje, ki je bila vzpostavljena po podpisu Osimskih sporazumov, z nalogo uresničevanja teh sporazumov glede obeleževanja mejne črte. Tedaj je SR Slovenija postavila nekaj načelnih vprašanj glede dela te komisije, ki so bila sprejeta in izvajana, ni pa jih zaslediti v sedanji konvenciji, ki nam je dostavljena brez vsake obrazložitve.«

Vprašanje je označil kot izjemno aktualno, saj se

»z konvencijo vzpostavlja Mešana jugoslovansko-italijanska komisija za vzdrževanje državne meje, ter je očigledno ponovno odprto vprašanje, v katerem od jezikov narodov SFRJ bo ta komisija delovala. Mislim, da bi morali ugotoviti kako in zakaj je prišlo do revizije že dogovorjenih stališč, ker gre za uresničevanje osnovnih ustavnih načel o uveljavljanju vseh jezikov narodov SFRJ v mednarodnih odnosih ter bi raba slovenskega jezika, tako v tekstu same konvencije, kot v bodočem delu Mešane komisije bila edino smotrna.«¹³⁴

131 SI PANG 1159, t. e. 7, Pripombe na načrt »Konvencije med Vlado SFRJ in R Italijo o održavanju državne granice«.

132 SI PANG 1159, t. e. 7, Pripombe k osnutku Konvencije med vlado SFRJ in vlado Republike Italije o vzdrževanju državne meje, 14. 1. 1980.

133 Jeziku predsednika komisije.

134 SI PANG 1159, t. e. 7, Konvencija med ZIS Skupščine SFRJ in Vlado Republike Italije o vzdrževanju državne meje (Dopis ZSSZ, Služba za meje, št. 35/81), 4. 2. 1981.

Kutinovo vlogo pri tem je omenil kot dejstvo, da so ga »ravno v ta namen vključili v delo komisije«, po drugi strani pa ga je čudilo, glede na to, da je konvencijo podpisal Drndić in komisija še ni bila uradno ukinjena,¹³⁵ da Kutin kot njen podpredsednik¹³⁶ o končnem besedilu¹³⁷ in samem podpisu ni bil obveščen. »Čudi me tudi, da je ambasador Drndić podpisal takšno konvencijo v Novi Gorici brez konsultacij s SRS in brez prisotnosti predstavnikov republike, za katere mejo in suverenost gre.«¹³⁸

Razočaranje in ogorčenost, ki ju lahko razberemo iz dopisa, sta tako temeljila predvsem na tem, da so po relativno velikem trudu republiškega vodstva, ki je poskusilo čim bolj zavarovati republiške interese, poleg tega pa doseči večjo vključenost lokalnega okolja in slovenskega jezika v resor mednarodnih zadev, ob zaključku procesa ti naponi bili zaman.

Epilog

Kakšen je torej bil Kutinov (ne)uspeh v zadnji pogajalski misiji? Vsa dramatičnost dogajanja, ki jo lahko razberemo zgolj iz nekaterih uradnih dopisov republiškega sekretariata za mednarodne odnose, mnogo jasneje pa se kaže iz zapisov in pripisov samega pogajalca Kutina, je ostala javnosti skrita, vsa trenja so bila pometena pod preprogo, Osimski sporazumi in njihova implementacija pa ohranjeni kot svetel in pozitiven zgled. V času najhujših trenj je Marjan Osolnik v poročilu o mednarodnih odnosih marca 1978 »o uresničevanju Osimskih sporazumov jasno povedal, da se Slovenija pri njihovem uresničevanju konstruktivno vključuje, saj se vsebina sporazuma v precejšnji meri nanaša na vprašanja njene republike in obmejne občine«. Povedal je tudi, da številne komisije vodijo kadri iz Slovenije, tudi v drugih komisijah pa so Slovenci ustrezno in enakopravno zastopani. »Prav tako kot je v pogajanjih, ki so pripeljala do Osimskih sporazumov, Slovenija prevzela ključno vlogo, je iz poročila razvidno, da je enako pravilo obveljalo tudi pri kasnejšem izvajanju sporazumov.«¹³⁹ Viljenka Škorjanec je zapisala tudi,

»da je zaradi prevladujoče neposredne udeležbe Slovencev pri izvajanju določil OS bila Slovenija skupaj z obmejnimi občinami neke vrste osrednji dejavnik na jugoslovanski strani [...] Tudi slovenščina se je uveljavila kot diplomatski jezik, saj so številni zapisniki mešanih komisij pisani v slovenskem in italijanskem jeziku.«¹⁴⁰

Ta idilična podoba ne sledi nujno Kutinovemu osebnemu dožemanju problematike, predvsem pa pokaže, da je bilo vprašanje razmejitve z Italijo v razmerju do zveznih

135 Sklicuje se na dejstvo, da uradnega končnega poročila diplomatske komisije niso prejeli.

136 Kar je očitno napaka, vedno se je vodil kot član.

137 Na rob dokumenta je Kutin sicer napisal, da je osnutek videl in dal nanj pripombe, toda obvestila o sklepanju ni nikoli prejel.

138 SI PANG 1159, t. e. 7, Konvencija med ZIS Skupščine SFRJ in Vlado Republike Italije o vzdrževanju državne meje (Dopis ZSZZ, Služba za meje, št. 35/81), 4. 2. 1981.

139 Škorjanec, *Osimska pogajanja*, 249

140 *Ibid.*, 246.

organov v republiškem okolju mnogo bolj čustveno dojeto in eden od trenutkov, ko se je slovensko vodstvo iz »domoljubnih«, emancipatornih ali zgolj »politično-pragmatičnih« vzgibov znašlo pred vprašanjem dometa republiške suverenosti, v klinču med pomenom lokalnih, republiških in nadnacionalnih interesov.

Viri in literatura

Arhivski viri

- DAMSPRS – Diplomatski arhiv Ministarstva spoljnih poslova Republike Srbije:
 - Politička arhiva (PA), Italija, 1958.
- SI PANG – Pokrajinski arhiv Nova Gorica:
 - SI PANG 1159, Kutin France.

Časopisi

- *Delo*, 1977–1978.
- *Dolenjski list*, 1964.
- *Il Gazzettino*, 1963.
- *Il Messagero Veneto*, 1963.
- *Il Piccolo*, 1964.
- *Primorski dnevnik*, 1964.

Literatura

- Hladnik-Milharčič, Ervin in Tadeja Lukanc. »Družina iz Jutra: Urbančevi, bogati že v revščini.« *Večer.si*, 26. 12. 2020. <https://vecer.com/v-soboto/foto-druzina-iz-jutra-urbancevi-bogati-ze-v-revscini-10230770>. Pridobljeno 1. 7. 2024.
- Kos, Drago. »Analiza umeščanja ljubljanske džamije.« *Teorija in Praksa* 50, št. 3-4 (2013): 603–21.
- Lavrenčič, Leo. »Demografska slika italijanske manjšine v Kopru po poteku roka za izselitev leta 1956.« *Acta Histriae* 20, št. 3 (2012): 505–32.
- Leguey-Feilleux, Jean-Robert. *The Dynamics of Diplomacy*. Boulder: Lynne Rienner Publishers, 2009.
- Mišič, Saša. »La Jugoslavia e il Trattato di Osimo.« *Qualestoria* XLI, št. 2 (2013): 55–82.
- Murko, Ivo. *Meje in odnosi s sosedomi*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2004.
- Pacek, Dejan. *Od konflikta h kompromisu. Oris odnosa med državo in katoliško cerkvijo v Sloveniji 1966–1991*. Ljubljana: Založba INZ, 2023.
- Purini, Piero. »Una conseguenza degli accordi di Osimo: la nascita della Lista per Trieste.« V: Pirjevec, Jože, Borut Klabjan in Gorazd Bajc (ur.). *Osimska meja*, 195–208. Koper: Založba Annales, 2006.
- Škorjanec, Viljenka. *Osimski pogajalski proces. Del 1, Uvodna sinteza pogajanj. Del 2, Diplomatska pogajanja 1973–1974*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2006.
- Škorjanec, Viljenka. »Jugoslovansko-italijanski odnosi v luči dubrovniškega srečanja zunanjih ministrov 1973.« *Zgodovinski časopis* 55, št. 3-4 (2001), 465–87.
- Škorjanec, Viljenka. *Osimska pogajanja*. Koper: Založba Annales, 2007.

- Šušmelj, Jože. »Osimski sporazumi na Goriškem.« V: Malnič, Andrej, Jože Šušmelj in Tomaž Vuga (ur.). *Osimo in Goriška: 35-letnica podpisa Osimskih sporazumov in 25-letnica izgradnje briške ceste*, 35–46. Nova Gorica: Goriški muzej, 2010.
- Vuga, Tomaž. »Petindvajsetletnica briške ceste.« V: Malnič, Andrej, Jože Šušmelj in Tomaž Vuga (ur.). *Osimo in Goriška: 35-letnica podpisa Osimskih sporazumov in 25-letnica izgradnje briške ceste*, 61–69. Nova Gorica: Goriški muzej, 2010.
- Vukadinović, Radovan. *Diplomacija – strategija političnih pogajanj*. Ljubljana: Arah Consulting, 1995.

Spletni viri

- »Mešana slovensko-italijanska komisija za vzdrževanje državne meje.« *portal gov.si*. <https://www.gov.si/zbirke/delovna-telesa/mesana-slovensko-italijanska-komisija-za-vzdrzevanje-drzavne-meje/>. Pridobljeno 1. 7. 2024.
- »Osimski sporazumi.« *Hrvatska enciklopedija*, <https://www.enciklopedija.hr/clanak/osimski-sporazumi>. Pridobljeno 27. 7. 2024.
- »Osimski sporazumi.« *Istarska enciklopedija*. <https://istra.lzmk.hr/clanak/osimski-sporazumi>. Pridobljeno 27. 7. 2024.
- »Zgodovina gimnastike v Sloveniji.« *Gimnastična zveza Slovenije*, <https://www.gimnasticna-zveza.si/index.php/zgodovina-gzs/>. Pridobljeno 15. 7. 2024.
- Hadalin, Jurij. »Dolanc, Stane (1925–1999).« *Slovenska biografija*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013. <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi1023310/>. Pridobljeno 17. 7. 2024.
- »Šest desetletij slovenske gimnastike.« *Gimnastična zveza Slovenije*. https://www.gimnasticna-zveza.si/wp-content/uploads/2022/12/Brez-naslava_dolga.jpg. Pridobljeno 15. 7. 2024.

Tiskani viri

- *Sejni zapiski Skupščine socialistične republike Slovenije, seje od 1. I. 1966 do 28. II. 1966*. Ljubljana: Skupščina socialistične republike Slovenije, 1966. <https://www.sistory.si/publication/27214>. Pridobljeno 15. 7. 2024.
- *Sejni zapiski Skupščine socialistične republike Slovenije, seje od 1. X. 1966 do 30. XI. 1966*. Ljubljana: Skupščina socialistične republike Slovenije, 1966. <https://www.sistory.si/publication/27370>. Pridobljeno 15. 7. 2024.

Jurij Hadalin

**MEMOIRS OF A NEGOTIATOR:
FRANCE KUTIN'S WORK IN THE YUGOSLAV-ITALIAN
DELIMITATION COMMISSIONS 1947–1980**

SUMMARY

Determining the definitive delimitation between Yugoslavia and Italy after World War II involved a lengthy process, which, on the Yugoslav side, gradually passed into the domain of the federal authorities while the role of the Slovenian representatives diminished over time. In this context, the lawyer France Kutin played a crucial role in most of the delimitation commissions between 1947 and 1980 as a representative of the “republic’s interests”, although his political activities are nowadays practically unknown. He strictly defended rather rigorous negotiating positions, which were not always fully adhered to by the federal authorities or even the Slovenian leadership. Therefore, his perception of the entire delimitation process, which he diligently recorded in addition to the preserved documentation, deviates from the idyllic image of unified Yugoslav negotiating positions. In the context of the research project titled CREMARE – Creating, Maintaining, and Reusing Borders: Border Commissions as the Key to Understanding Contemporary Borders, the following questions have quickly come to the fore: who were the members of the border commissions; what was their profile; and what was their political agency. The commissions’ technical minutes do not provide an answer to these questions, while, on the other hand, France Kutin left behind many official and “semi-official” letters and personal notes describing his growing frustrations, increasingly linked to the fact that his role in the processes was not treated with the same attention that he himself dedicated to the issue of delimitation. Based on this documentation and especially on the planned introduction to his memoirs, which explicitly indicates the points where he wanted to describe the specific cases, it has become clear that in the case of France Kutin, the main questions are not how he acted in the delimitation commissions, what his attitude was towards his Italian interlocutors, what his negotiating tactics were, or where he saw the biggest obstacles. Instead, the basic question involves his attitude towards those who gave the instructions and his perception of his role, in which he explicitly defended the maximalist positions while taking into account the difficulties of the border population, as well as his perception of the issue from the Slovenian and not so much the Yugoslav viewpoint and continuity. As evident from this ego-document, he also questioned his own role and purpose. It is possible to assume that Kutin’s legal training and character strongly influenced how he approached the negotiations. He strived to represent the rather maximalist positions within the instructions received and could be quite unyielding in his demands. However, during his independent leadership of the Yugoslav delegation in the diplomatic commission, he still managed to reach

partial agreements with the Italian side. Judging by his notes, he was very comfortable leading the negotiating delegation in the delimitation commissions. However, he insisted on his achievements and constantly summarised and recapitulated them over the years, as many of his later analyses recall the history of the developments that he himself had ensured, especially at the end of the 1950s and the beginning of the 1960s when the Federal Secretariat came up with the ideas that promoted a definitive consolidation of the "status quo", i.e. the delimitation according to the status as it was established at the time. According to Kutin, this represented a concession and a loss of the advantages that the Yugoslav side had already achieved. The negotiation process was thus subject to several setbacks due to changes in policies on both sides as well as the government changes in Italy, which is why the Yugoslav delegation was occasionally forced to adapt its positions to the instructions received from the federal centre. Kutin's Communist Party character assessment reveals another character trait related to his zealous work in the commissions: a strong focus on the relevant issues and tenacity. This coincides with the perception repeatedly expressed in the expert literature: that lawyers, unlike professional diplomats, make for worse negotiators because of their rigidity. Negotiations are a lengthy process in which the two sides must first agree on a course of action and present the problem in detail, while during the next phase, both sides try to convert the extreme positions of the opponent into the most modest possible objectives. Negotiations are therefore protracted, with negotiators changing their minds about the real and fictitious minimum that can still be tolerated. The very question of determining this minimum, which was strongly present and considered possible by the Yugoslav delegation and the Slovenian leadership, thus represented a source of great frustration for France Kutin, as it was constantly changing – especially due to the demands of the Federal Secretariat for Defence, which would regularly interfere in the formulation of the positions of the Secretariat for Foreign Affairs for security and tactical reasons.

After 1963, Kutin no longer had an active role in the diplomatic negotiations or delimitation. However, as an expert and member of the Slovenian Republic's leadership, he regularly participated in meetings and talks with the Yugoslav diplomatic representatives and decision-makers as well as in the discussions at the republic level. His character and strong views were also evident during this period, as he resented the Federal Secretariat's negotiators for not actively seeking his opinions or involving him because his strong particularism and focus on certain issues were probably undesirable while pursuing a global agreement on the border. This probably explained why he did not participate in the Osimo process, which finally saw progress during the negotiations. Kutin's opinion of the Treaty of Osimo was somewhat mixed, as his hard-line negotiating positions and his awareness of the extent to which certain border issues had already been settled in the past made him believe that during the Osimo process, too many concessions were made regarding the delimitation. After the implementation of the Treaty of Osimo, the Slovenian political leadership reappointed him to the diplomatic delimitation commission. After his relatively significant efforts in this

commission to protect the Slovenian interests and demands for greater inclusion of the local environment and the Slovenian language in the international affairs sector, he was ignored by the other members of the Yugoslav delegation as well as by a part of the Slovenian leadership. All the dramatic developments taking place behind the scenes can only be discerned from a few official letters of the Republic Secretariat for International Relations. However, they are much more clearly revealed in the notes and postscripts of the negotiator Kutin himself. They remained hidden from the public as all the frictions were swept under the carpet, and the Treaty of Osimo and its implementation were preserved as a shining and positive example. At the time of the worst tensions, the Slovenian report on international relations underlined the constructive involvement of Slovenia in the implementation of the Treaty of Osimo, as the content of the Treaty was considerably related to the issues of the Republic of Slovenia and its border municipalities. The report also referred to the adequate and equal representation of Slovenians in the commissions. Slovenian was also to become a diplomatic language, as many of the minutes of the mixed commissions were written in Slovenian and Italian, which was one of France Kutin's most outstanding achievements. This idyllic image does not necessarily follow Kutin's personal perception of the issue. In particular, it points to the fact that the question of the delimitation with Italy in relation to the federal authorities was much more emotionally perceived in the Slovenian environment. It also represented one of the moments where the Slovenian leadership – whether for “patriotic”, emancipatory, or purely “political-pragmatic” reasons – was confronted with the question of the scope of the republic's sovereignty and caught between the relevance of local, republic, and supranational interests.